afag

I de ansattes tjeneste

Arkitektenes Fagforbund 1982-2007

«DE FØRSTE TIL Å SAMLE SEG er de offentlig ansatte, rimelig nok... I 1949 ber de landstyret om å få danne sin egen sammenslutning innen forbundet, kalt Offentlig tilsatte arkitekters lag, forkortet til OTAL... I 1955 vil de nye distriktsarkitektene imidlertid skille seg ut som et eget lag, DAL, og til ytterligere komplikasjon av tingene spaltes OTAL i 1960 i de statlige og kommunale ansattes grupper, kalt henholdsvis SAG og KAG...

Verre blir det da de privat ansatte arkitekter i 1955 finner ut at også de bør danne sin egen forening eller nemnd, kalt PAN. Dermed kommer det nemlig til et erklært motsetningsforhold, forbundets medlemmer imellom. Så var det jo heller ikke lenge før det gjøres et mottrekk fra arbeidsgivernes side, de slår seg sammen i en seksjon som til gavn for den alminnelige forvirring får navn av PAG, hvilket betyr Privatpraktiserende arkitekters gruppe. For å unngå forveksling og gjøre det hele mer tydelig vil de to fraksjoner her bli omtalt som assistentene og sjefene. Assistentene kommer snart til den oppfatning at NAL faktisk i hele sin struktur tar sikte på sjefenes interesser, både hva angår honorarnormer, etiske regler og annen beskyttelse... og dermed kan de like godt melde seg ut av NAL. Sjefene, på sin side, sysler med planer om også å danne sin egen organisasjon, uavhengig av den gamle. Norske Arkitekters Landsforbund står overfor splittelse og oppløsning.»

Fra Odd Brochmann: «Disse arkitektene - En historie om deres liv og virke i Norge», utgitt av Arkitektnytt i 1986

AFAGs HISTORIE

Forbundsstyret har ønsket å få AFAGs historie skrevet ned, og har sett 25-årsjubileumet som en gylden anledning. Den fortellingen som du nå har i hendene tar også for seg tiden før stiftelsen. Dette har vært viktig for å dokumentere og forstå de nære bånd som har vært mellom arkitektorganisasjonene. Disse båndene styrkes av at de fleste av AFAGs medlemmer også er medlemmer i NAL, og både AFAG og Arkitektbedriftene innser at vi har felles interesse for ryddige arbeidsforhold.

Helt fra den spede begynnelse har også forholdet til landskaps- og interiørarkitektenes organisasjoner (NLA og NIL) vært en del av bildet. Landskaps- og interiørarkitektene var ikke selvsagte som medlemmer de første årene, men ble det raskt. I dag er de likeverdige medlemmer, og landskapsarkitektene har blitt den gruppen som andelsmessig øker mest i AFAG. Industridesignerne er den siste gruppen som har kommet til som selvsagte medlemmer. Til tross for en samlokalisering med NLA og NIL i Arkitektenes hus er det ennå mye ugjort i forhold til samarbeid.

Sammen med Odd Brockmanns artikkelserie og bok «Disse arkitektene – En historie om deres liv og virke i Norge» vil dette heftet være nyttig informasjon for de som står på terskelen til å tre inn i profesjonens rekker. Ikke minst vil de unge få et klart bilde av det store engasjement som har vært og kan være blant fagets utøvere.

Historien har i seg selv en egenverdi. I tillegg vil kunnskap om historien være sentral for vår forståelse av dagens organisasjonsbilde. Noen vil kanskje også hevde at historien er viktig for at vi skal kunne lære av den, og dermed unngå å gjøre feilene på nytt. For organisasjoner med skiftende styrer og sprikende interesser kan dette være vanskelig. Men historien som «obligatorisk pensum» for forbundsstyret vil gjøre debattgrunnlaget mer enhetlig.

For AFAGs forbundsstyre er det viktig å kjenne historien for å vite hvilken identitet forbundet har. I historien ligger den delen som medlemmene identifiserer seg med, og som dermed er en del av AFAGs fundament. Med store og raske skiftninger i samfunnet utenfor arkitektorganisasjonene er dette fundamentet grunnlaget for hvordan nye utfordringer skal møtes. Dette gjelder i forhold til medlemsgrunnlag, og det har betydning i forhold til hvilke andre organisasjoner forbundet skal søke samarbeid med.

I løpet av de siste årene har flere fagforeninger begynt drøftinger om nærmere samarbeid og mulige sammenslåinger. Dette vil endre forholdene mellom fagforbundene og det vil forandre den innbyrdes betydning fagforbundene har innad i Akademikerne og ovenfor samfunnet. AFAG må også ta denne debatten, og avgjøre for den nærmeste framtid om forbundets interesser skal ha tyngde og posisjon, eller om medlemsinteressene kan få gjennomslag i samfunnet gjennom særstillingen som lite og eksklusivt.

Forbundsstyret har startet arbeidet «AFAG 25 + 25» for å stake ut retningen for forbundets profil de nærmeste årene. Dette skrift er betydningsfullt for det arbeidet.

AFAGs 25-års jubileum tilhører alle medlemmene. Det eies av alle de som har stått på for de ansattes rettigheter opp gjennom årene. Alle og enhver fortjener en stor takk.

Det rettes også en stor takk til arkitekt/forfatter Jan Carlsen for hans utrettelige pågangsmot, iderikdom og gode humør som har vært avgjørende for at dette skrift skulle se dagens lys.

DAG BASTHOLM
Leder av AFAGs forbundsstyre

FRA EN NAL-PRESIDENTS ERINDRINGER

Min tid som president i NAL var årene 1978-82.

Når jeg blar igjennom årgangene av Arkitektnytt for denne perioden er det påfallende mye stoff om de forskjellige yrkesgruppene. Det er særlig diskusjoner om PAN's veivalg som går igjen. (PAN var betegnelsen på de privat ansattes gruppe). PAG (de privatpraktiserende) har også fått mye spalteplass, mens SAG (de statlig ansatte) og KAG (de kommunalt ansatte) var mindre i rampelyset.

Det sentrale spørsmålet i denne perioden var om yrkesgruppene skulle fristilles i forhold til NAL, eller ikke. Jeg vet ikke hvor mye tid vi i Landsstyret brukte på diskusjoner om dette spørsmålet, men etter innleggene i Arkitektnytt å dømme, må det ha vært ganske omfattende. Selv var jeg ofte oppgitt over at dette gikk på bekostning av den utadrettede virksomheten jeg som president skulle utføre. Å ivareta arkitektstandens interesser vis-à-vis det øvrige samfunn var etter min oppfatning presidentens fremste oppgave. De stadige møtene, diskusjonene og skriftlige innleggene om PANs og PAGs fremtid var på mange måter frustrerende. Men selvsagt var det viktig.

Det var maktpåliggende å få de interne forholdene på plass, bli enige om spilleregler godkjent av partene og få ro innen landsforbundet, og så konsentrere seg om de eksterne oppgavene som ventet. (Skjønt man følte seg av og til som en Don Quiote, kampen mot tyrolerhusene for eksempel var en kamp mot vindmøller. Jeg er heller ikke sikker på at kampen for å bevare skjønnhetsparagrafen var særlig vellykket; det er forstemmende å se hvorledes enkelte kommuner bruker den for å hindre nytenkning og spennende arkitektur.)

Når det gjaldt yrkesgruppene var jeg spesielt opptatt av å støtte KAGs og SAGs medlemmer. De offentlig ansatte arkitektene fikk – slik jeg så det – ikke den samme anerkjennelsen for sitt arbeid som de privatpraktiserende. Ofte var de alene om å ivareta fagområdet arkitektur overfor politikere og kommunal og statlig administrasjon. Jeg mente det var viktig at de ikke ble glemt i den pågående debatten mellom standens arbeidsgivere og arbeidstakere. Derfor brukte jeg mye spalteplass i Arkitektnytt for å rette søkelyset mot det arbeid disse arkitektene sto for.

Da de privatpraktiserende i januar 1980 dannet Norges Praktiserende Arkitekter, NPA, og etter en tid flyttet ut fra Arkitektenes Hus, var bruddet med NAL et faktum. Etableringen av NPA og flyttingen fra moderhuset kunne lett utvikle seg til et konkurranseforhold med NAL. Heldigvis gikk det ikke slik, NPA begrenset sin virksomhet til yrkesmessige forhold, mens NAL fikk råde grunnen som forvalteren av faget arkitektur. Men med et sterkt NPA utenfor NALs innflytelse, hardnet også motsetningen til de privat ansattes gruppe.

Etter en uravstemning i 1977 ønsket flertallet av medlemmene i PAN å organisere en fagforening utenfor NAL. Ut fra dette uttalte styret i PAN:

- «PAN-styret går inn for å danne en frittstående fagforening for alle ansatte arkitekter.
- PAN-styret går inn for at PAN blir nedlagt.
- PAN-styret vil nedlegge sine verv.»

Deretter ble det dannet en ny yrkesgruppe for ansatte utenfor NAL. Denne fikk betegnelsen FA (Fagforening for arkitekter). Som svar på dette kom KAG på banen med følgene opprop:

> «KAG-styret ber med dette medlemmene sine om støtte i arbeidet med å holde NAL samlet, bl.a. ved ikke å gi sin tilslutning til frittstående organisasjoner.»

I løpet av 1980 er det stadige krasse innlegg i A-nytt fra styrene og medlemmer i henholdsvis PAN og FA.

Så følger en tid med hissige debattinnlegg. FA svarer KAG, og KAG svarer FA. Det skjer utmeldinger fra PAN og innmelding i FA. I et opprop fra en rekke PAN-medlemmer heter det at de melder seg ut med den begrunnelsen at de finner det «prinsipielt galt å søke å løse spørsmål vedrørende forholdet arbeidsgiver/arbeidstaker innenfor en og samme organisasjon slik det gjøres i NAL.» Samtidig ønsker de å opprettholde sitt medlemskap i NAL «med sikte på å arbeide for at NAL skal utvikles til en felles organisasjon for alle arkitekter som ønsker å fremme god arkitektur og planlegging – og en levende arkitekturdebatt.»

Men det var ikke bare arkitektur som ble debattert i det nye FA. På sitt første ordinære landsmøte på Arkitekthøgskolen i Oslo, 21 oktober 1978, ble det fattet følgende resolusjon:

«Undervisningsstoppen og permitteringen av personalet ved Vestlandske Kunstakademi i Bergen oppheves. Studentene må få studere de fag de har tatt sikte på å nå!

De ansatte ved NKL arkitektkontor har fått øket arbeidstid uten lønnskompensasjon. Heller ikke har de ansatte fått uttale seg i saken på forhånd.

Vinmonopolarbeiderne har vår forståelse. Det ble innsamlet penger blant landsmøtedeltagerne. I tillegg bevilget landsmøtet kr. 500.- fra streikekassen i FA til de streikende arbeiderne på Vinmonopolet.»

I innleggene i de påfølgende Arkitektnytt er tonen blitt skarpere. FA og PAN beskylder hverandre for illojalitet. Det dreier seg om forholdet til NAL. I et innlegg fra et styremedlem i FA heter det: «Dersom en setter seg som mål å lage en slagkraftig fagforening for alle ansatte arkitekter er det uakseptabelt å kreve NAL-medlemskap som inngangsbillett». Landsstyret hadde i henhold til NAL's lover utpekt et interimsstyre i PAN som fikk i oppdrag å føre lønnsforhandlinger med PAG. Og da FA tok kontakt med PAG for å få i gang tilsvarende lønnsforhandlinger, mente styret i PAG at de ikke kunne forhandle med dette nye fagforbundet. Dag Rognlien skriver at FA truer med streik, noe FA's styre bestrider.

I løpet av 1980 er det stadige krasse innlegg i A-nytt fra styrene og medlemmer i henholdsvis PAN og FA. I et åpent brev til styrene i FA og PAN beklager de ansatte ved et kjent arkitektkontor den splittelsen som er oppstått mellom fagforeningene. De opp-

fordrer de to foreninger om å ta et initiativ til å samle ansatte arkitekter i et forbund. Brevet undertegnes av 4 FA-medlemmer, 5 PAN-medlemmer og 3 uorganiserte. Samtidig er tonen mellom NPA og PAN blitt usedvanlig skarp. Det dreier seg om lønnsforhandlinger som til slutt ender med brudd. Videre krever PAN at arbeidstiden settes ned til 37.5 timer pr. uke. PANs styre sender brev til Forbruker- og Administrasjons-departementet og får som svar at det bryter med lov om inntekts-stopp å forlange forkortelse av arbeidstiden med bibehold av samme lønn. I et ironisk innlegg fryder styreleder i NPA seg over departementets svar.

Hva gjør så vi i NAL i denne tiden? Sitter vi med hendene i fanget og er tause tilskuere til det som skjer? Nei, vi har møte på møte med partene, skriver brev, ringer rundt og prøver å få urokråkene til å besinne seg. Og det nyttet. Våren 1981 innleder FA og PAN et forpliktende samarbeid. Senere samme år gir også KAG og SAG sin tilslutning til etablering av et felles fagforbund. Gjennom langvarige forhandlinger er de fire yrkes-gruppene kommet frem til et forslag som de vil legge frem for sine medlemmer På et punkt er de imidlertid ikke enige. Det gjelder navnet på den nye foreningen. FFA (Fag-forbund for arkitekter) har vært en arbeids-tittel, men andre alternativer har også vært aktuelle: AAF, NAA, FAA og senest AFAG.

Sammenslåingen skulle endelig vedtas på representantskapsmøtet 12. desember 1981. Men det skjedde ikke uten sverdslag. Dag Rognlien skriver referat:

«Gjennom en seig gjørme av misforstå-elser, strid om ord, tvil på hverandres motiver og hard direkte tale, kom man seg til rette med sakene. Det truet med sammenbrudd, ordfører Ingeborg Gaare foreslo til og med ekstraordinært rep. møte så fort som mulig over jul, men så bet noen tennene sammen. Vi er kommet sammen for å vedta, vi må klare det nå, i dag!»

Og vi klarte det, mot to stemmer var sam-menslåingen et faktum. Dag Rognlien skriver videre at Gynt Krag tar over som president, «etter Ragnvald Bing Lorentzen som har ledet oss frem til endelig resultat av omorganise-ringen.» Nå ja, så mye ledelse fra min side var det kanskje ikke, her var det yrkesfor-bundene selv som tok initiativ og kom frem til endelig løsning. Men vi i NAL var med, og mitt største bidrag var det å lytte, og av og til prøve meg på meglerrollen.

Det var tøffe tider, ikke minst fordi de første årene var preget av politiske motset-ninger, og mange innen FA tilhørte «den store politiske vekkelsen som har hjemsøkt vårt land» for å bruke romanforfatteren Dag Solstads ord. Tilsvarende var flere i NPAs styre utpreget konservative. Det var således ikke bare faglige motsetninger det dreiet seg om. FAs resolusjon på sitt første landsmøte om å støtte de streikende vinmonopolar-beiderne var typisk for tidsånden i slutten av 1970-årene. Men nå er dette historie, og AFAG fyller 25 år. Da er det hyggelig for en som representerte NAL i tiden like før etableringen å ønske hjertelig til lykke med jubileet.

RAGNVALD BING LORENTZEN
NALs president 1978-1982

NALs FORHISTORIE

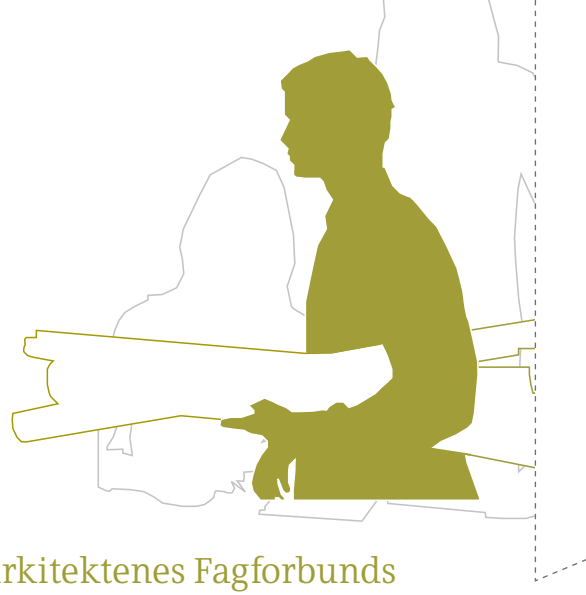

For å forklare bakgrunnen for Arkitektenes Fagforbunds etablering i mai 1982, er det nødvendig å skissere den organisatoriske forhistorien til AFAGs opphav Norske Arkitekters Landsforbund. Og tegne et tilsvarende sammenfattet bilde av NALs utvikling, før vi skildrer den dramatiske splittelse som også førte til dannelsen av Norges Praktiserende Arkitekter (nå Arkitektbedriftene i Norge).

Ingeniørens lillebror

I likhet med AFAG ble ikke NAL skapt på én dag; vi må gå tilbake til forløperne Polyteknisk Forening og Norske Ingeniørers og Arkitekters Forening i siste halvdel av 1800-tallet, og samtidig gi et riss av den gryende arkitektstand og de samfunnsforhold som preget Christiania – kalt Kristiania fra 1877 og Oslo fra 1925 – hvor det hele begynte.

I 1850 og de følgende tiår fantes det kun en håndfull arkitekter i hovedstaden, de fleste utdannet i Tyskland eller Danmark og noen var av utenlandsk opprinnelse. Vi skulle snart få tekniske skoler i flere byer, men måtte som kjent vente til 1910 før stoltheten Norges Tekniske Høgskole (NTH) i Trondheim ble innviet.

Parallelt med den vesle arkitektstandens framvekst kom jernbanene, trikkene, dampmaskinene, elektrisiteten og etter hvert de første bilene og bussene sammen med en mer tidsmessig arkitektur og byregulering. Samfunnet var i sterk endring i industrialiseringens og urbaniseringens tegn, og dette ga ny næring til arkitektenes yrkesutøvelse. Mellom 1880 og 1900 ble det, for å antyde den økende virksomheten ved tegnebordene, avholdt omlag femti arkitektkonkurranser i Kristiania.

Polyteknisk Forening (PF), som var et dynamisk møtested for naturvitenskapelig tenkning, teknologi og moderne industri, ble stiftet i juni 1852. Tre år senere besto foreningen av 37 ingeniører og 10 arkitekter. PF ga ut Polyteknisk Tidsskrift, i dag Teknisk

Arkitekt Odd Brochmann (nærmest) fotografert på sitt kontor i Wergelandsveien 25.

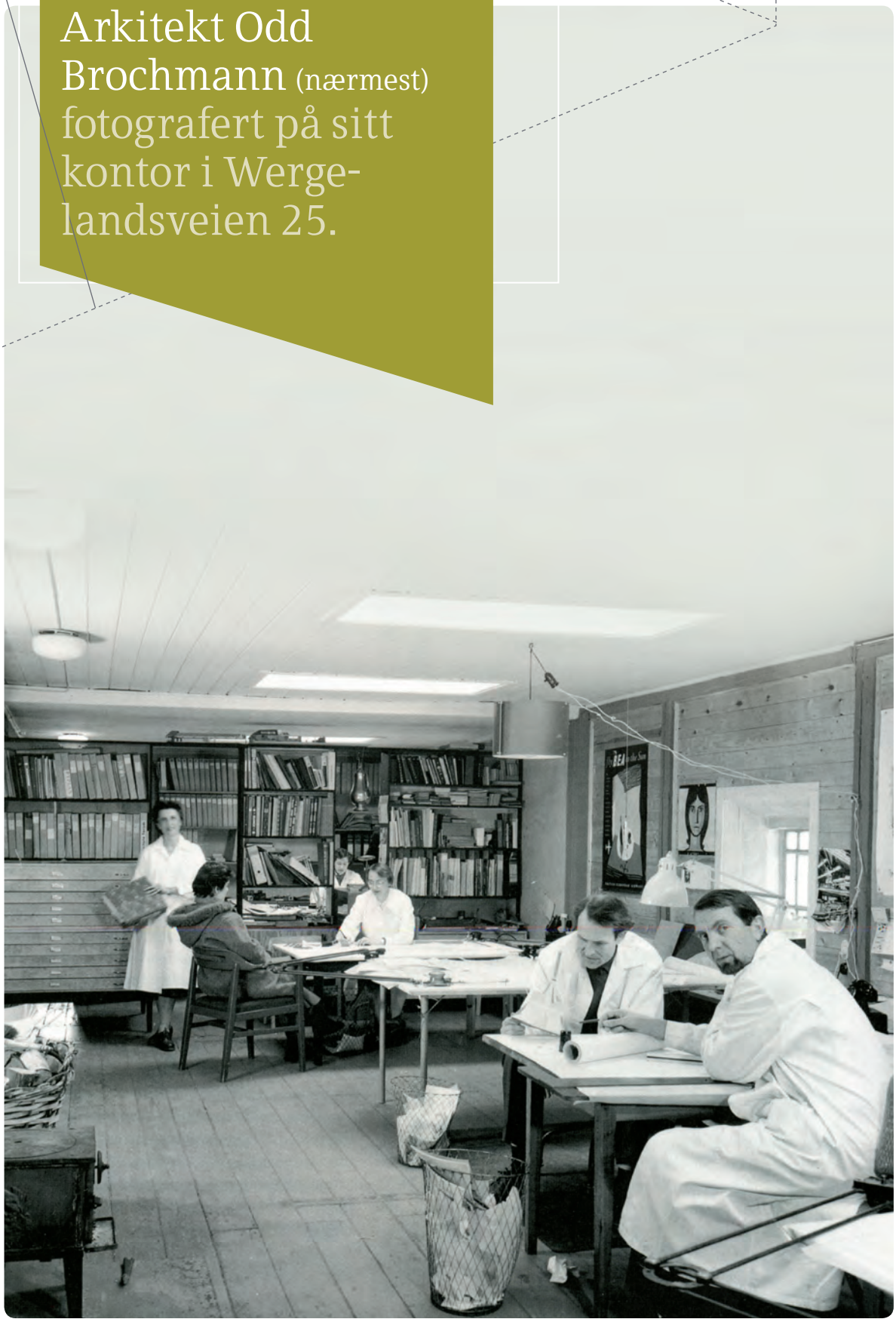

«Norm til Beregning av Honorar for Arkitektoniske Arbeider» ble publisert etter tysk mønster.

Ukeblad (1854); et eksempel på bladets aktualitet kan være artikkelen «Om cement og beton» så tidlig som i 1889. PF hadde bibliotek med leseværelse og litteraturen omfattet ingeniørfag, arkitektur, industri, landbruk, elektroteknikk, kjemi, bergvesen m.m.

Et par tiår etter PFs stiftelse, i desember 1874, gikk åtte av foreningens medlemmer sammen om å danne Norske Ingeniørers og Arkitekters Forening (NIAF), samme år som «Norm til Beregning av Honorar for Arkitektoniske Arbeider» ble publisert etter tysk mønster. NIAF ga ut Teknisk Ukeblad i samarbeid med PF, noen år senere hadde PF og NIAF 428 medlemmer, i 1898 var NIAFs eget medlemstall oppe i 366 og ble dominert av ingeniørene.

I tillegg til de tekniske skolene fantes Tegneskolen i Kristiania samt bygningslinjen ved Kunst- og håndverksskolen, og allerede i 1900 vedtok Stortinget – mot sterke protester fra hovedstadens ingeniører og arkitekter – at NTH skulle bygges i Trondheim. I 1902 fantes det 85 arkitekter i Kristiania, 12 i Bergen og 13 i Trondheim samt en eller to i flere andre byer; totalt hadde landet 121 arkitekter det året.

Det skulle ikke gå lang tid før arkitektenes misnøye med ingeniørveldet i NIAF nådde sitt bristepunkt. Kritikken førte til at Teknisk Ukeblad ble delt i en «alminnelig del» og tre fagavdelinger: ingeniøravdelingen, arkitektavdelingen og avdelingen for kjemi og bergvesen, og selv om arkitektenes spalteplass var begrenset ble dette et første skritt mot en mer selvstendig tilværelse for arkitektstanden. Et annet signal kom i 1891

med Yngre Arkitekters Forening, de forutseende rebeller som ville stå på egne ben.

Her må det skytes inn at Norges første lokale arkitektlag, Nordenfjeldske Arkitektforening, senere Trondhjems Arkitektforening, så dagens lys i 1902, fordi trønderne da visste at de skulle få NTH til Gløshaugen i Trondheim og kom hovedstadens arkitekter i forkjøpet. I 1906 fulgte Kristiania Arkitektforening (KAF) og to år senere Bergens Arkitektforening. En diskusjon om løsrivelse fra NIAF vokste snart fram i de tre lokalforeningene, en frigjøring som var blitt varslet av en gruppe arkitekter i hovedstaden i oktober 1906 da man i et skriv inviterte til «at udtræde af NIAF og danne Kristiania Arkitektforening». Og det ble tilføyd «at denne Sag i enhver henseende – samfundsmæssig som af Hensyn til Arkitektstandens interesser – er af en saa stor Betydning, at den ikke bør forskyves ind i en ubestemmelig Fremtid».

KAFs stiftelse førte ikke automatisk til at arkitektene brøt ut av NIAF, men det skulle ikke ta lang tid før de hadde skapt sin egen riksdekkende organisasjon.

Arkitektene får sitt landsforbund

Etter en travel periode i de tre arkitektforeningene kunne KAF arrangere et foreløpig styremøte på Grand Hotel hovedstaden i november 1910, etterfulgt av et konstituerende styremøte 7. januar 1911 i Kristiania Håndverks- og Industriforening, og Norske Arkitekters Landsforbund var et faktum. Første formann ble arkitekt Henrik Nissen. (To år senere gikk ingeniørene ut av NIAF og dannet Den Norske Ingeniørforening.)

De selvsikre ingeniørene trodde en stund at utbryterne ville besinne seg og vende tilbake til folden, og arkitekturseksjonen i Teknisk Ukeblad ble opprettholdt, for arkitektene måtte vente til 1919 før tidsskriftet Byggekunst kunne lanseres. Men landets arkitekter hadde ingen intensjoner om å foreta en retrett; ved starten i 1911 besto landsforbundet av 100 medlemmer og fra nå av sørget NTH for jevn rekruttering; selv om det skulle gå nesten tyve år før medlemstallet passerte 200 – i 1948 hadde NAL 400 medlemmer – og veksten fortsatte utover etterkrigsårene.

Pionerene arbeidet bl.a. med landsforbundets formålsparagraf, og i NALs håndbok for 1932 het det (vedtatt på landsmøtet i 1930): «Forbundets formål er å tjene som et samlet organ for landets lokale arkitektforeninger og herunder hevde fagets og

standens interesser, representere standen like overfor de offentlige myndigheter samt dessuten å formidle samarbeide med foreninger av beslektet art, hvor dette måtte finnes ønskelig.» Og i lovens paragraf 1.01 fra 1964 leser vi den nå velkjente formuleringen: «Norske Arkitekters Landsforbund, N.A.L., har til formål å virke for byggekunstens utvikling, fremme god arkitektur og vareta standens interesser.»

At NAL var mannsdominert inngår i denne setting; i 1932 hadde forbundet kun fem kvinnelige medlemmer, blant dem var Lilla Hansen og Kirsten Sand, men tallet hadde økt til 350 i 1983 og i dag er den prosentvise kjønnsfordelingn ved arkitektskolene omtrent 50-50. (Per 1. september 2007 hadde AFAG 1188 kvinnelige og 965 mannlige medlemmer.)

Som denne beretning forsøker å vise, er det et spørsmål om hva NAL – som fra starten og lang tid framover var fanget av laugstenkningens arvegods, og holdt fast ved det tradisjonelle mester/svenn-forholdet som preget de toneangivende i NALs ledelse og store deler av yrkesgruppen – la i begrepet «standens interesser». Her vil vi henvise til dette heftes innledningssitat hvor Odd Brochmann, forfatter av profesjonens hittil eneste yrkessosiologiske bok, poengterer det markante skillet mellom «sjefene» og «assistentene» når han klarsynt skriver: «Assistentene kommer snart til den oppfatning at NAL faktisk i hele sin struktur tar sikte på sjefenes interesser, både hva angår honorarnormer, etiske regler og annen beskyttelse... og dermed kan de like godt melde seg ut av NAL.»

Men de første årene var tonen i NAL optimistisk og offensiv, preget av konsensus, og stikkord for arbeidet i begynnelsen er forholdet mellom landsforbundet og lokalforeningene, felles honorarer for hele landet, endringer i konkurransereglene, utarbeidelse av en matrikkel og selvsagt en rekke arkitekturfaglige saker. Snart fikk NAL en lønnet sekretær og styrket seg organisatorisk på flere måter.

I 1923 ble Det Norske Arkitektakademi dannet, og nå befant yrkesgruppen seg i overgangsfasen mellom nyklassisismen og den byggemåten som skulle gi profesjonen et omfattende oppsving, både oppdragsmessig og faglig, nemlig funksjonalismen som fikk vind i seilene med banebryteren Lars Backers få men skjellsettende byggverk i siste halvdel av 1920-årene.

På 1930-tallet gjorde Sosialistiske Arkitekters Forening seg gjeldende med det radikale fagtidsskriftet Plan, som utkom 1933-36, en krets som bl.a. besto av Frode Rinnan, Carsten Boysen og Erik Rolfsen hvor man skilte mellom funksjonalisme som vitenskap og estetikk, agiterte for boligbygging med offentlig finansiering og på mange andre måter satte yrkesutøvelsen inn i en samfunnsmessig sammenheng.

Det er ikke plass til å gå nærmere inn på NALs virke fram mot 2. verdenskrig. La oss bare nevne at landsforbundets lokaler i Drammensveien fikk hengelås på døren sommeren 1941, etter at NALs tillitsmenn hadde trukket seg fra sine verv i protest mot opprettelsen av den nazistiske organisasjonen Norges Arkitektforbund, med arkitekt P. W. Rode som «landsleder», for å kunne samles igjen 24. mai 1945 og gjenoppta arbeidet og bl.a. gjennomføre en granskning av NS-arkitektene.

«Elitegruppen» PAG

Etter krigen økte NALs medlemstall jevnt og trutt; innen 1985 var man oppe i 2000. Nye lokalforeninger – etter TAF, OAF og BAF - ble stiftet i Stavanger i 1936, i Møre og

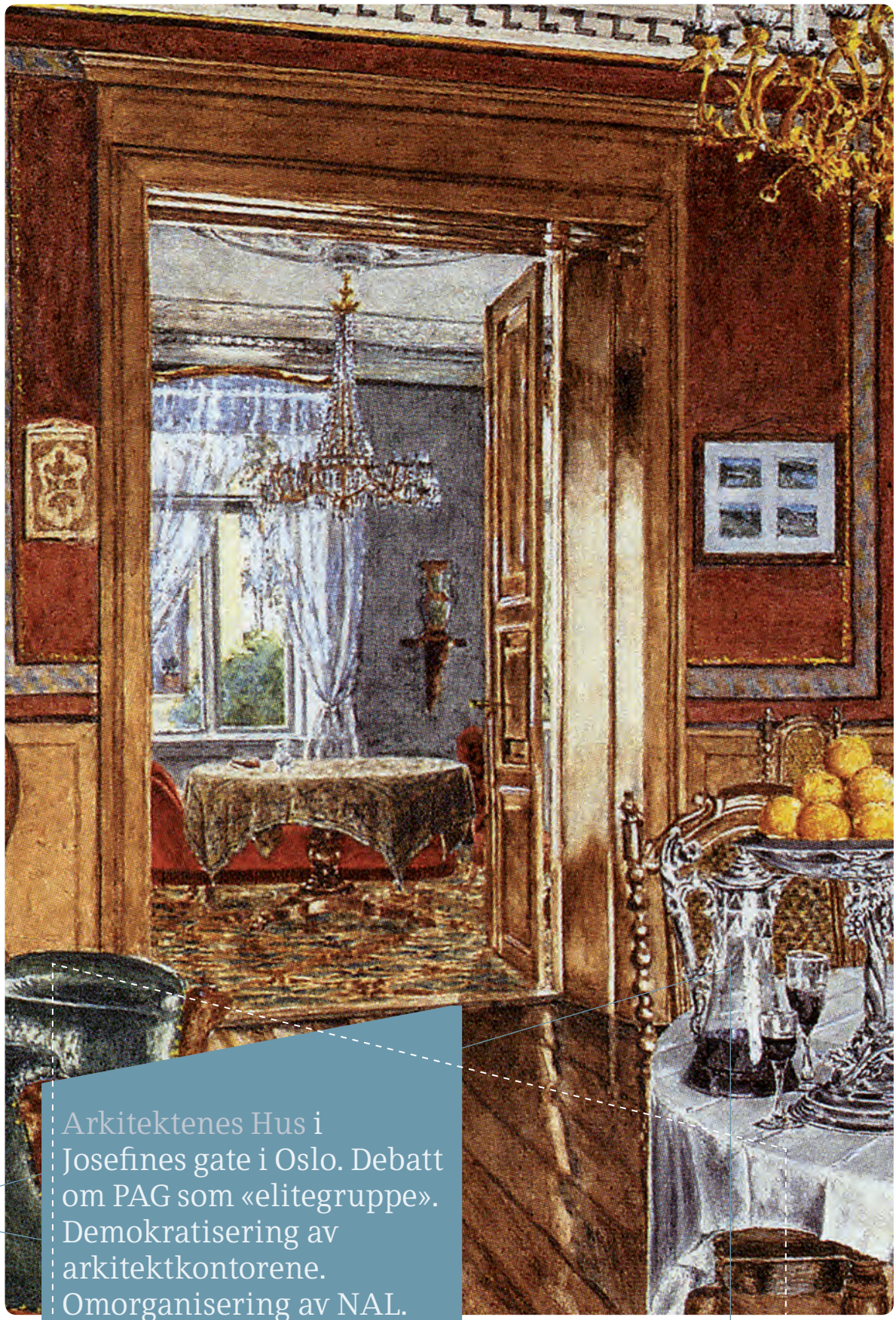

Arkitektenes Hus i Josefines gate i Oslo. Debatt om PAG som «elitegruppe». Demokratisering av arkitektkontorene. Omorganisering av NAL.

Romsdal i 1947 og deretter i Vestfold, Agder, Nord-Norge, Hedmark og Oppland, Østfold, Drammen og fram til Sogn- og Fjordane i 1983 og Nord-Trøndelag i 1990.

Med etterkrigsårene fulgte en ny giv for yrkesgruppen, det ble tegnet drabantbyer og sentrumsfornyelse, og tilsvarende nye oppdrag i andre norske byer og bygdesamfunn. Ikke minst fikk planleggingsfaget en renessanse.

Utover 1950- og 60-tallet rommer Arkitektnytt bl.a. følgende temaer som anskueliggjør den utvidete bredden i NALs engasjement, påvirket av de nye tendenser i «lauget»: Lønnsnivået i privat tjeneste. PANs undersøkelse av «arbeidsvilkår ved arkitektkontorene». Bør aspirantordningen oppheves? Om rekrutteringen til standen og «assistenten som forsvant». En gruppe OAF-arkitekter kjøper Arkitektenes Hus i Josefines gate i Oslo i 1956, og senere flytter også NAL inn i bygningen. Konsentrasjon og arbeidsdeling i prosjektering og arbeidsledelse. Pensjonsordningen for arkitekter (et PAN-initiativ). OAF-møte om «NALs fremtidskomité». Revisjon av arkitektnormen. Innvielsen av Arkitekthøgskolen i Oslo. Debatt om PAG som «elitegruppe». Demokratisering av arkitektkontorene. Omorganisering av NAL. Og som et siste tidstypisk eksempel: Etterutdanningskurs for kvinnelige arkitekter i 1969.

En tilsvarende Arkitektnytt-kavalkade for det turbulente 1970-tallet kan være: Christian Norberg-Schulz kåserer om «OAF og marxismen», og samme forening avholder møter om arkitektene og EEC. NAL ber om synspunkter: «Hvor går vi?», og spør om vi er «tjent med en organisasjon som er felles for arbeidtakere og arbeidsgivere». Mer om NAL-ransakelse og omorganisering. Danske Arkitekters Landsforbund splittes. Randi Sjølie skriver om «arkitektenes (assistentenes) arbeidsforhold», og mener at det er «tvilsomt om NAL kan ivareta alle arkitekters interesser» og hevder at forbundet «bør splittes opp og bli fagforeninger for hver av arbeidsgruppene det nå rommer». KAG og SAG drøfter om de skal være «uavhengige av NALs etiske regler». En PAN-redegjørelse konkluderer med at en «forsterkning av PAN (vil) også styrke NAL». OAF tar opp kontororganiseringen og ansattes situasjon og oppfordrer til å «danne PAN-grupper rundt om på kontorene». I 1975 er PAN enig om å danne en interesseorganisasjon for ansatte og utarbeider et program. Samme år etableres Norsk Arkitekturmuseum i Arkitektenes Hus. Tegn på økende arbeidsledighet. NALs perspektivanalyse for 1975-85 inneholder lite om «assistenes» behov og ønsker. Nytt fagforbund for Sveriges arkitekter. BAF og TAF m.fl. vedtar at det må «foreligge en plan for omorganiseringen». PAN får egen kontordag i NAL i 1976. «Er ledigheten like rundt hjørnet?» spør Hjørdis Enger. Prøveavstemning i PAN om egen fagforening. Og organiseringsspørsmålet blir stadig mer maktpåliggende for landsforbundet – som avholder uravstemming om saken i 1979 og finner ut at flertallet vil forbli i forbundet – når vi nærmer oss neste kapittel i denne saga.

PÅ VEIEN MOT AFAG

De første spirene til NALs tredeling var blitt sådd allerede i 1949 med de offentlig ansattes organisasjon OTAL, som skulle dele seg i de statsansattes SAG og de kommuneansattes KAG – supplert med distriktsarkitektenes DAL – og deretter fulgte PAN (Privat ansatte arkitekters nemnd) i 1955 og «sjefenes» PAG. Disse grupperinger var selvsagt underlagt landsforbundets ledelse, og holdt seg relativt lojalt innenfor det vedtatte reviret, men i ettertid ser vi klart hva slags oppbruddsstemning som var i emning.

Sprekker i muren

«Gjennom den siste halvdel av 60-årene og mesteparten av det følgende decennium knaker det mer og mer i landsforbundets sammenføyninger», skriver Odd Brochmann i sin bok. «Grunnet de stridigheter som blir forårsaket av DAL, SAG, KAG, PAN og PAG, især de to siste. Alle vil de stå på egne ben.»

Et «arbeidsgivernes grupperåd» var blitt drøftet i NAL allerede i 1960, sannsynligvis initiert av PANs framgang, men lite tyder på at landsforbundets ledelse samtidig innså at det var på tide å ta de ansattes vilkår og krav mer alvorlig. For ingen av de manifest-pregede skriftene «Menneskenes omgivelser» i 1961 og «Norske Arkitekters Landsforbunds framtid – mål og midler» to år senere rettet oppmerksomheten mot «assistentene», tross formålsparagrafens vedtektsfestede omsorg for standens interesser.

Som vi har sett kom ikke AFAG, arkitektstandens «LO», brått dalende fra himmelen.

Det er påfallende at redaksjonene i Byggekunst og Arkitektnytt heller ikke i denne faretruende brytningstid – bortsett fra enkelte innsendte leserinnlegg i sistnevnte blad – viet forholdene på kontorene oppmerksomhet. Tidsskriftene hadde ensidig fokus på bygninger, steder og arkitekturdiskusjoner mens reportasjer fra arkitektenes arbeidsplass og miljøet der ble fullstendig ignorert. (Samme fenomen finner vi i dag: Når så du sist et fotografi, med ledsagende tekst, av en arkitekt bøyd over sitt tegnebord eller på befaring på en byggeplass i NALs blader? Spørsmålet gjelder også AFAGs sider i Arkitektnytt i vår tid.)

I 1966 tok NAL atter opp ideen om etableringen av en Privatpraktiserende arkitekters forening, etterfulgt av en massiv motstand mot de foreslåtte PAG-vedtektene fra OAF-hold. Samme år fastslo Arkitektnytt fornøyd at «NAL er inne i en periode av utvikling og vekst». Og i 1967 skrev ni nyutdannete arkitekter fra Arkitekthøgskolen i Oslo i samme blad at de «tar sterk avstand fra opprettelsen av PAGs nye utforming», dette fordi NAL bør være «et organ for alle arkitekter i Norge med like rettigheter og plikter for medlemmene». I 1970 ble møtet «NAL-ransakelse» avholdt, og i 1972 – forut for folkeavstemningen - kom organisasjonene «Arkitekter mot EEC» og «Arkitekter for EF».

PAG gjorde seg stadig mer gjeldende utover 1970-tallet, i tevlingen med PAN, og i en artikkel i Arkitektnytt i 1977, signert «Ansatt», foreslo han eller hun dannelsen av de «ansattes interesseorganisasjon» fordi man som arbeidstaker «får lite igjen for kontingenten i NAL». Året etter vedtok PAN å etablere «en frittstående fagforening for alle ansatte arkitekter», etterfulgt i 1979 av forberedelsen til Norges Privatpraktiserende Arkitekters (NPA) stiftelse. NALs reaksjon – kunne man lese i Arkitektnytt – var at forbundet omsider hadde fått en organisatorisk avklaring, nå kunne NAL «arbeide i selve vingården, arkitekturen» (sic).

Så lett skulle ikke NAL ta på neste fugl som forlot redet, AFAG, tre år senere. Men først noen ord om NALs reaksjoner i denne skjebnestund, og deretter litt om det pionérarbeid som fant sted forut for AFAGs etablering i mai 1982.

På NALs representantskapsmøte i mai 1981 var det blitt erklært at landsforbundet over tid har «måttet endre karakter for å kunne tilpasse seg den skiftende samfunnsutviklingen og de krav medlemmene til enhver tid har satt til sitt forbund». Det omorganiserte NAL var nå blitt et fagideelt forbund. «Det vil si at tjenester og arbeidsoppgaver som gjelder den enkelte arkitekts yrkesutøvelse i sin helhet er overtatt av yrkesgruppene». Men man var fortsatt under samme trygge tak, trøstet NAL seg naivt med, «uklarheter» kunne løses på kammerset. Signalene tydet uansett på at man trengte et

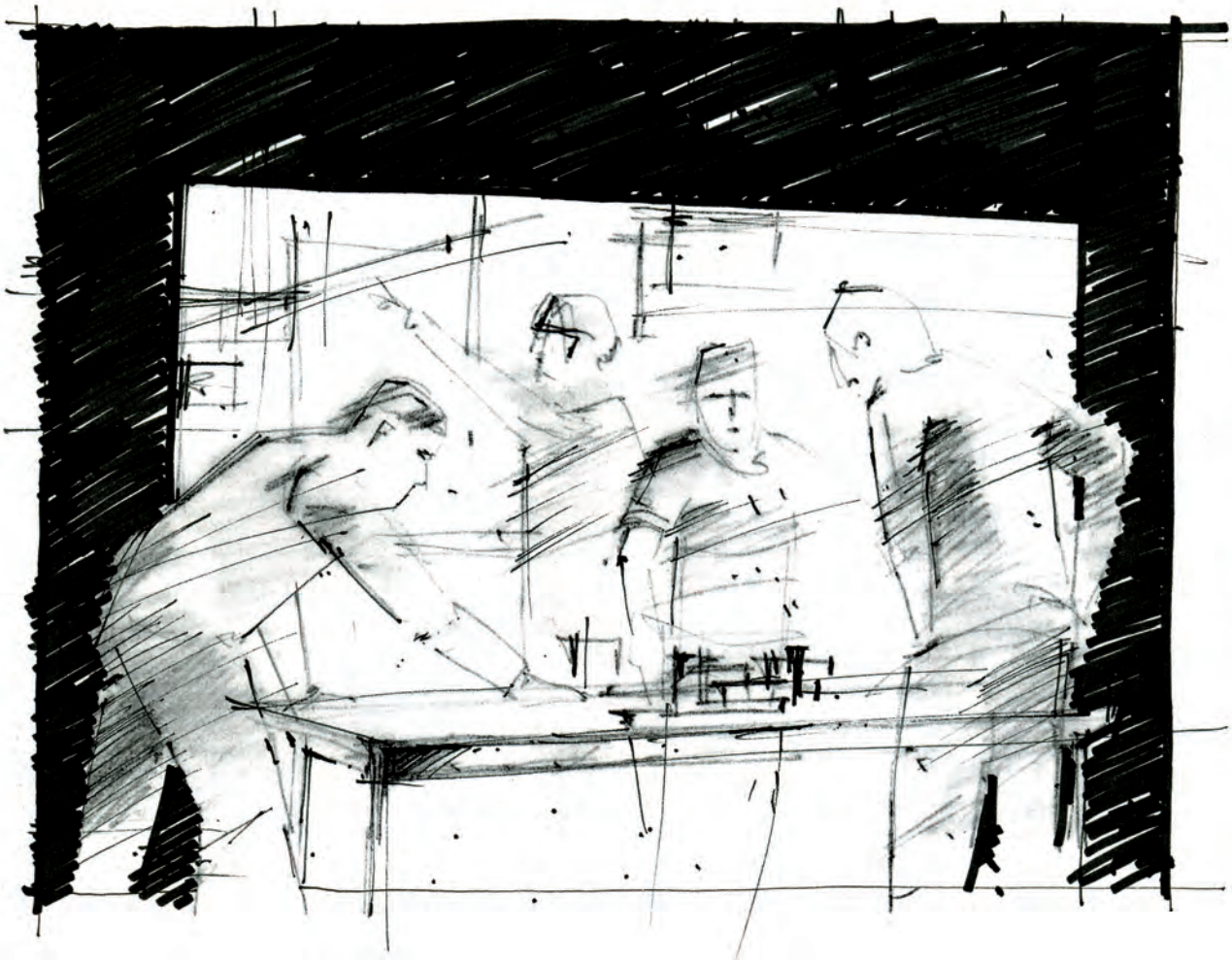

Når så du sist et fotografi, med ledsagende tekst, av en arkitekt bøyd over sitt tegnebord eller på befaring på en byggeplass i NALs blader?

sterkt landsforbund, selv om «fremtiden er usikker».

Samme år annonserte NALs president Ragnvald Bing Lorentzen at hensikten med omorganiseringen var «å skille de enkelte medlemmers forskjellige yrkesmessige inter-

esser fra de fagideelle interesser». Landsforbundet hadde vedtatt «å melde NAL ut av Akademikernes Fellesorganisasjon med virkning fra 1.1.1982», men NAL tok «forbehold om å trekke denne tilbake før kommende årsskifte». Presidenten poengterte i et senere innlegg i Arkitektnytt at ordningen med selvstendige yrkesgrupper innenfor NAL «innebærer krav om NAL-medlemskap og derigjennom også loyalitet overfor NALs lovverk».

Arkitektnytts redaktør Dag Rognliens artikkel «NAL i støpeskjeen bestandig» var et hjertesukk, for han mente at man opplevde en frigjøring «som er gått langt videre enn meningen var og medlemmene ønsket i uravstemningen 2. desember 1977».

Og som et siste eksempel på oppløsningstendensene skrev Fredrik Torp forskrekket i Arkitektnytt at NPAs administrasjon vil flytte ut av Arkitektenes Hus, «et kupp er gjennomført», men han la til at «vi trenger hverandre».

FA – et forspill

Som vi har sett kom ikke AFAG, arkitektstandens «LO», brått dalende fra himmelen. Løsrivelsen fra landsforbundet hadde et langvarig, kronglete og uforsonlig forløp. Om NAL kunne ha unngått bruddet eller ikke, ved å tillate en større yrkespolitisk takhøyde i Arkitektenes Hus, er et hypotetisk spørsmål som ligger utenfor rammen av denne fortelling.

Men i undertegnedes øyne var NAL-ledelsen påfallende blind for hamskiftene i relasjonene mellom profesjon og samfunn. Laugsånden var mer rotfestet enn selv de mest diplomatiske, forhandlingsvillige NAL-medlemmene var i stand til å forestille seg.

Og at AFAG i dag, i jubileumsåret 2007, opplever en oppmuntrende rekruttering mens NALs landsstyre og representantskap utvikler sin strategiplan, uten å berøre tanken om å opprette et samarbeidende forum for å forsone det trehodete trollet NAL-Arkitektbedriftene-AFAG, sier sitt om den holdning som fortsatt preger landsforbundets ledelse.

Det hektiske forspillet til AFAGs etablering fant sted i årene 1980-82, og blant de sentrale navn – i PAN og FA - var Per Rygh, Pål Didrik Holm, Øystein Grønning, Marius Nygaard, Ketil Moe, Tom Haraldsen m.fl. Hovedmotivet for FA-etableringen var bl.a.

I et innkallingshefte forut for AFAGs stiftelsesmøte, signert interimsstyret ved Per Rygh og sendt til alle medlemmene i gruppene, het det: «Slutt opp om det nye fagforbundet fra starten av, vær med oss å bygge en sterk organisasjon!»

opprettelsen av en tariffavtale for privatansatte, og striden dreide seg om man skulle gå inn for det organisatoriske alternativ som foreløpig ble kalt FA (Fagforening for arkitekter), eller et PAN underlagt NAL. At FA også organiserte arkitekter som ikke var NAL-medlemmer, gjorde selvsagt ikke dialogen med PAN lettere. NPA var blitt en kjennsgjerning i oktober 1980, og året etter ble Tom Haraldsen ansatt for å ta seg av «de ansattes grupper i NAL», sto det i Arkitektnytt.

I en beretning i FA-nytt fra arbeidsutvalget i FA for 1980-81 het det:

> «FA er snart 3 år og har så smått fått sin egen historie, som vi kan lære av. Vår korte historie faller i en periode med skjerpet sosial uro, økonomisk tilbakegang, en almen høyrebølge, lønnsstopp og kombioppgjør. Det er en ytre ramme som har påvirket vårt arbeid... For arkitektkontorene har dette ført til at noen går ned, andre opp. Arbeidsmengden har heller økt enn avtatt i perioden som helhet.
>
> Foreningen ble opprettet av det daværende PAN-styret. Vårt første mål var å sikre medlemmene bindende lønns- og arbeidsavtaler. Vi valgte å stå uavhengig av NAL fordi erfaringene viste at NAL var likegyldig til de ansattes lønns- og arbeidsforhold. Samtidig utnyttet arbeidsgiverne NALs og PANs svakhet ved å trenere enhver reform eller bindende avtale.
>
> Opprettelsen av FA og bruddet med NAL var den direkte årsaken til at vi på to år har oppnådd bindende avtaler på de private arkitektkontorene som nå danner mønster også på arbeidsplasser med andre arbeidsgivere. Bruddet med NAL betød også et brudd med ideen om at man måtte være NAL-er med diplom for å ha krav på skikkelige arbeidsforhold. Vårt første landsmøte åpnet for medlemskap for alle som utførte arkitektarbeid... Dette ble grunnen til at yrkesgruppene PAN, KAG og SAG fortsatt spiller en stor rolle blant ansatte arkitekter.»

Videre berørte beretningen bl.a det toårige arbeidet med tariffavtalen, som ble preget av kompromisser fordi «arbeidsgiverne har kunnet spille på to hester: FA og PAN», kampen for å forsvare avtalen, de videre

Det ble arbeidet med en streikekasse, en streik i forbindelse med tariffoppgjøret og støtte til Solidaritet-bevegelsen i Polen.

samlingsforhandlingene for «én forening for ansatte arkitekter», FAs vervekampanje (medlemstallet hadde stabilisert seg rundt 230-240). Dessuten ble det arbeidet med en streikekasse, en streik i forbindelse med tariffoppgjøret og støtte til Solidaritet-bevegelsen i Polen. Mengden oppgaver førte til at «enkelte medlemssaker har blitt fulgt opp på en kritikkverdig dårlig måte».

I tillegg arbeidet FA med en studentavtale, pensjonsforsikring, EDB-spørsmålet, en håndbok for tillitsvalgte m.m. Og hele tiden gikk samlingsforhandlingene mellom FA og yrkesgruppene i NAL sin gang hvor også NLA og NIL deltok. Ideen om en to-delt forening, én for NAL-ere og én for arkitekter uten medlemsskap i NAL, ble avvist på landsmøtet i mars 1981.

På slutten av året 1981 kunne PANs formann Per Rygh orientere Arkitektnytts lesere om at det foreligger «et ferdig forslag til felles vedtekter for alle ansattgrupper. Det er så opp til medlemmene å svare ja i den forestående uravstemning. Dermed vil et nytt fagforbund for alle ansatte arkitekter være en realitet». Det har vært en lang vei å gå, fastslo Rygh, siden uravstemningen i NAL i 1977 endte med flertall for å bevare landsforbundets struktur. Rygh ønsket også et navneforslag for den nye foreningen, FA var fortsatt et «arbeidsnavn». Men hovedsaken var at foreningens «oppgave er å arbeide for ansatte arkitekters lønns- og arbeidsforhold. Det fagideelle arbeidet med å fremme god arkitektur og ivareta hele arkitektstandens felles faginteresser, er NALs oppgave». Og et

krav var at man måtte være medlem av NAL, men det skulle være «anledning til å oppta også andre som utfører kvalifisert arkitektarbeid». Derimot ville ikke FA «konkurrere med andre forbund, ved f.eks. å oppta søkere som er kvalifisert for NLA- eller NIL-medlemsskap».

Mot slutten av artikkelen skrev Per Rygh: «Det er nå som sagt opp til medlemmene å avgjøre om det nye fagforbundet skal bli en realitet. Jeg vil sterkt oppfordre alle til å delta i den kommende avstemning, og jeg håper at resultatet vil bli et klart og entydig ja. Vi står overfor den viktigste avgjørelse ansattegruppene har tatt på svært lang tid. Et felles fagforbund vil gi oss muligheter til et langt sterkere og mer effektivt arbeid for ansatte arkitekters lønns- og arbeidsforhold, samtidig som vi støtter opp om og styrker NALs fagideelle virksomhet.»

AFAG «er en realitet»

I et skriv fra NALs kontrollkomité, datert 15. februar 1982, angående uravstemningen i PAN, KAG og SAG om de «nye vedtekter for en sammenslåing av gruppene», ble det meldt at stemmetallene for ja/nei til den nye fagforeningen i samme grupperekkefølge som ovenfor ble henholdsvis 167/3, 124/7 og 41/1 – altså et overveldende flertall for den ansatte-organisasjon som på det konstituerende landsmøtet 14.-15. mai 1982 i Oslo fikk navnet Arkitektenes Fagforbund (etter forslag fra Tor Winsnes).

Og i et innkallingshefte forut for AFAGs stiftelsesmøte, signert interimsstyret ved Per Rygh og sendt til alle medlemmene i gruppene, het det: «Slutt opp om det nye fagforbundet fra starten av, vær med oss å bygge en sterk organisasjon!»

Umiddelbart etter AFAGs landsmøte ble følgende pressemelding sendt ut:

> «NYTT FAGFORBUND FOR ARKITEKTER
> I Oslo ble det 14. og 15. mai holdt landsmøte for å opprette et felles fagforbund for ansatte arkitekter i offentlig og privat virksomhet. Det møtte 28 delegater som representerte lokalforeninger i alle deler av landet.
>
> Det nye forbundets offisielle navn er Arkitektenes Fagforbund (forkortet

Vi vil oppfordre alle medlemmer til å ta kontakt med dem som ikke har meldt seg inn i AFAG. Få disse til å gjøre det snarest!». «Vedtekter og tariffavtale for PAS, KAS og SAS»

AFAG). Forbundet har ved opprettelsen ca. 1350 medlemmer.
AFAGs formål er:
• å arbeide for gode lønns- og arbeidsvilkår gjennom ordnede avtaleforhold
• å yte medlemmene bistand i tvister med arbeidsgiverne
• å arbeide for full sysselsetting blant arkitekter
• å arbeide for forsvarlig utdanning og etterutdanning

Disse interessene har tidligere vært ivaretatt av 4 ulike foreninger: De kommunalt, statlig og privat ansatte arkitektenes separate foreninger (KAG, SAG og PAN) innenfor Norske Arkitekters Landsforbund, og av den frittstående Fagforening for arkitekter. Etableringen av AFAG betyr at disse foreningene slås sammen.

AFAG er organisasjonsmessig uavhengig av NAL. Det nye forbundet støtter NALs fagideelle arbeid og krever at de medlemmer som er kvalifisert for det melder seg inn i NAL.

AFAG er tilsluttet Akademikernes Fellesorganisasjon (AF).
Landsmøtet behandlet i første rekke bestemmelser om den organisatoriske oppbyggingen av forbundet og valg til de sentrale tillitsvervene.

Det ble vedtatt å opprette et solidaritetsfond. Forbundet besluttet å gå inn som medlem i organisasjonen Solidaritet Norge-Polen.»

Tidligere PAN-formann Per Rygh (f. 1949) ble valgt til AFAGs første formann på et landsmøte hvor en representant for det svenske Arkitektförbundet var til stede, og NLA hadde sendt en «observatør», og snart kunne det nye fagforbundet distribuere sin «Informasjonsbrosjyre 82-83» med undertittelen «Vedtekter og tariffavtale for PAS, KAS og SAS» . (Forkortelsene sto for medlemmenes tilhørighet i privat, kommunal og statlig sektor.) Hensikten med brosjyren var bl.a. «å presentere de arbeids- og lønnsbetingelser som gjelder for ansatte arkitekter» og dessuten «ønsker vi å påvirke medlemmene våre til å bruke tariffavtalene på arbeidsplassene... Vi vil oppfordre alle medlemmer til å ta kontakt med dem som ikke har meldt seg inn i AFAG. Få disse til å gjøre det snarest!».

Vedtektene var som i pressemeldingen ovenfor, og det ble understreket at «for å oppfylle disse kravene er lokal og sentral opplæring av våre tillitsvalgte et viktig arbeid for forbundet».

Fortsatt het det i vedtektene: «AFAG organiserer ansatte arkitekter MNAL.» Men forbundet kunne også ta opp medlemmer som ikke er kvalifisert for NAL-medlemskap «men som utfører kvalifisert arkitektarbeid». Og deretter het det at NAL-ere etter særskilt søknad kan «reservere seg mot NAL-medlemskap». Studenter var velkomne som medlemmer i fagforbundet. Igjen ble det presisert at AFAG støtter «NALs fagideelle virksomhet», og fagforbundets seksjoner «stiller med hver sin representant til NALs

Det nye fagforbundet kunne distribuere sin «Informasjonsbrosjyre 82-83» med undertitlelen «Vedtekter og tariffavtale for PAS, KAS og SAS».

representantskap... Minst en fra forbundsstyret må være representert». Blant andre punkter i vedtektene var at det «hvert år avsettes midler til et konfliktfond». Så fulgte hoveddelen av heftet som redegjorde for de forskjellige tariffavtalene.

«AFAG er en del av NAL»

Første nummer av AFAG-NYTT utkom i september 1982 med «forbundsstyreformann» Per Rygh som redaktør. Blant sakene som ble omtalt var streik i kommunal sektor, frilansavtaler, etterutdanning, avtaletekst mellom AFAG og NPA, EDB på arkitektkontorene, lønnsforhold og studentmedlemskap.

I neste utgave slo Rygh fast i lederen at arbeidsløsheten var et viktig anliggende. Ellers fulgte innkalling til landsmøtet i februar 1983 der den truende arbeidsledigheten sto på dagsorden. Årets tredje og siste nummer inneholdt landsmøtepapirene, og det ble opplyst at NIL søkte om opptak i AFAG for sine medlemmer.

«NALs landsstyre mener at AFAG er en del av NAL,» het det utrolig nok i AFAG-NYTT 1/83, «på samme måte som ansattegruppene var det tidligere.» NAL henviste altså til

uravstemmingen i 1977, og så bort fra den i 1982, derfor svarte AFAG besluttsomt at fagforbundet var «en suveren organisasjon» som samtidig støttet NAL som fagideelt landsforbund. Det hadde med andre ord ennå ikke gått opp for NAL-ledelsen at afagismen var blitt et rotfestet og vitalt organisasjonsfenomen i den norske arkitektstand.

«Landsmøtet 1983 er avviklet», konstaterte Per Rygh – nå «forbundsstyrets leder – tidligere formann» – en begivenhet som «markerer overgangen til et nytt arbeidsår».

I AFAG-NYTT 1/84 kunne man lese en informativ artikkel om det nye fascinerende men fremmede DAK-verktøyet (data assistert konstruksjon),

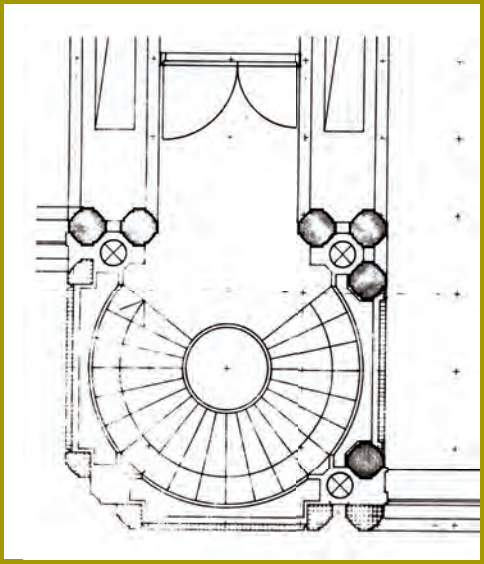

De viktigste vedtakene på landsmøtet var at en ny stilling i sekretariatet skulle opprettes, det ble åpnet for NIL- og NLA-medlemsskap i fagforbundet og AFAG opprettholdt sitt medlemskap i AF for 1984. Videre var «sysselsettingsproblemene i byggebransjen» et hovedtema. Og det ble opplyst at medlemstallet pr. 31.12.82 var oppe i 1435 (av disse var 139 ikke NAL-tilsluttet).

Under en av temadiskusjonene, som gjaldt samarbeidet med NAL, ble det uttalt: «Til tross for den skarpe tone som til dels har preget den pågående debatt mellom NALs landsstyre og AFAG, ser vi på et fortsatt nært samarbeide NAL/AFAG som svært viktig. Vi vil arbeide for å klargjøre forholdet mellom organisasjonene ved å markere forskjellen mellom fagforeningsarbeide og det fagideelle arbeidet... AFAG vil videre som en naturlig følge av vår vedtektsfestede NAL-lojalitet arbeide for at samtlige av våre NAL-kvalifiserte medlemmer er MNAL...»

Stikkord for følgende utgaver av AFAG-NYTT i 1983 kan være lønnsoppgjør, opplæring av tillitsvalgte i AFAG, permitteringer og arbeidsledighet. Var kortidsansettelser i strid med arbeidsmiljøloven? Og så fulgte papirene for AFAGs 2. ordinære landsmøte, som skulle avholdes i 1984.

I AFAG-NYTT 1/84 kunne man lese en informativ artikkel om det nye fascinerende men fremmede DAK-verktøyet (data assistert konstruksjon), med erfaringer fra Norges Bank-prosjektet til Lund og Slaatto. Og det ble spurt om det var lovlig å permittere. Videre tok bladet opp saken om den fengslede polske arkitekten Miroslaw Krupinsk. Og dermed var Per Ryghs periode som AFAGs leder slutt. På landsmøtet i februar 1984 ble Ivar Leivestad (f. 1945) fra Trondheim valgt til ny AFAG-leder, og neste fase i fagforbundets historie sto for døren.

AFAG PÅ 1980-TALLET

Ivar Leivestads tid som AFAGs leder skulle vare ut det «thatcherske» og postmoderne 1980-tallet, med økende arbeidsløshet og prissleppet på boligmarkedet som brakte den sosiale boligbyggingen til opphør. Opprørsånden fra 1968 ebbet ut, selv om ikke AFAG ble tannløs av den grunn; i tillegg til å fortsette kampen for bedre lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte drev fagforbundet et nordisk og internasjonalt arkitektsamarbeid som vi kan lære mye av den dag i dag.

Fagforeningskamp og solidaritet

I sin første lederartikkel i AFAG-NYTT etter landsmøtet trakk Ivar Leivestad fram utarbeidelsen av et arbeidsprogram, revisjon av avtaleverkene som skulle ledes av et forhandlingsutvalg, og forholdet til Akademikernes Fellesorganisasjon som noen av hovedsakene.

Arbeidsprogrammets temaer var tariffoppgjørene, opplæring av tillitsvalgte, styrking av lokalforeningene, studentmedlemskap, samarbeidet med NAL (landsforbundet «slo klart fast at AFAG fortsatt skal være med å styre NAL»), medlemsverving, ny teknologi (AFAG-Data), sysselsettingssituasjonen, samarbeidet med arkitektskolene, EUROSAG (se nedenfor), frilansarbeidet og fagforeningskontingenten.

I 1983 hadde AFAG vedtatt å melde seg ut av AF, på grunn av en organisasjonsmessig tvist, men denne ble løst og tilknytningen til et omstrukturert AF fortsatte som tidligere.

Selv om AFAG konsentrerte seg om hjemlige forhold må vi ikke glemme at fagforbundet både var nordisk og europeisk orientert. Et eksempel – blant mange slike - kan være det nordiske styremøtet i Oslo i februar 1985 som AFAG tok initiativ til og der det danske Ansatte Arkitekters Raad (AAR) og det svenske Arkitektförbundet deltok. Tilsvarende samlinger av fagforeningsledere og sekretariat-ansatte hadde funnet sted siden 1979 i Danmark. På møtet i Oslo drøftet man bl.a. organisatoriske spørsmål, utdannelse, arbeidsmarked og yrkesfaglige problemstillinger. Dessuten inviterte AAR til en utredning om et felles nordisk konfliktfond, og foreslo et nordisk engasjement innen internasjonalt solidaritetsarbeid.

En slik internasjonalt målsetting lå også bak organisasjonen EUROSAG, opprinnelig startet av de britiske arkitektene i SAG (Salaried Architects Group) innenfor RIBA, som i 1979 tok initiativ til et europeisk samarbeid mellom ansatte arkitekter. Den første EUROSAG-kongressen fant sted i Norwich i 1980 og hadde ansattes arbeidsvilkår og fagforeningsarbeid – sett i samfunnssammenheng – som tema. Senere fulgte slike kongresser i København i 1983 (om «miljøødeleggelser som undergraver muligheten til å forme omgivelsene»), i Bologna i 1985 («Strategy for salaried architects in society´s struggle against crisis») og i Stettin og Tuczno i Polen i 1988 – som første gang i Øst-Europa – hvor man diskuterte behovet for å utdanne flere og bedre arkitekter.

Polen-kongressen til EUROSAG behandlet også hva som ville skje med arkitektyrket når arbeidsmarkedet i EF (EU) ble åpnet i 1992. AFAG deltok med delegater på disse samlingene, og i Polen leverte AFAG et vedtektsforslag som fikk full støtte og skrev i sin entusiastiske oppsummering at fagforbundet trodde på en organisasjon som «vil gjøre EUROSAG til et bedre verktøy i framtiden for ansatte arkitekter i Europa».

Sett med et etterpåklokt 2007-blikk, i globaliseringens og folkevandringenes æra, er det tankevekkende at det internasjonale solidaritetsarbeidet blant arkitekter – arbeidstakere så vel som arbeidsgivere - står så svakt i dag, men håpet må være at engasjementet vil kunne vekkes til live igjen.

Utover 1984-85 hadde afagistene fortsatt pågangsmot, der kravet om lokale forhandlinger ble møtt med et brudd i lønnsforhandlingene med NPA, og AFAG vedtok å avholde en uravstemning om saken samt et «streikemøte» med 150 AFAG-medlemmer til stede og støtte fra kolleger i Danmark og Sverige. Et omfattende tariffavtaleforslag for perioden 1984-86 ble utsendt til avstemning.

Blant andre begivenheter i denne perioden

var at de ansatte interiørarkitektene ble fullverdige medlemmer av AFAG, et seminar satte 6-timersdagen på dagsorden, og på det kommende landsmøtet i mars 1985 skulle bl.a. «AFAGs obligatoriske medlemskapsbinding til NAL» diskuteres.

Referatet fra AFAGs 3. landsmøte orienterte om at NLA ennå ikke hadde søkt om medlemskap i AFAG, avtalen med NPA inneholdt «milepælen» om rett til lokale forhandlinger og konstaterte: «Det praktiske samarbeid mellom AFAG og NAL har stort sett vært uproblematisk. AFAGs organisasjonsutvalg har i sin innstilling om forholdet AFAG/NAL og de konsekvenser dette eventuelt kan få, frembrakt en noe amper stemning fra enkelte hold... Representantene har særlig fokusert på NALs økonomi, uten å få nevneverdig forståelse for tiltak med sikte på en begrensning av kontingentpresset. «Et kontaktutvalg mellom NAL-AFAG-NPA var å betrakte som et samarbeidsorgan, «et forum for meningsutveksling og gjensidig informasjon».

Trykksaken «Uravstemning over forslaget til opphevelse av den vedtektsfestede medlemsbindingen mellom AFAG og NAL/NIL» ble utsendt med svarfrist 21. juni 1985 og resulterte i 184 ja-stemmer for vedtekstendringer og 120 nei-stemmer, og konklusjonen var: «Det er således ved denne uravstemning ikke oppnådd tilstrekkelig flertall for en endring av AFAGs vedtekter § 2 og 15.»

I AFAG-NYTT 1/86 slår Ivar Leivstad fast at forbundsstyret har lagt frem planer «for å gjøre organisasjonen vår mer handlekraftig» ved å forenkle styringsmodellene for forbundet, gå til innkjøp av EDB-utstyr til sekretariatet og forsterke dets bemanning. Videre gikk man inn for å «styrke arkitektenes plass i den offentlige virksomhet», bl.a. ved å gjøre deres «lønninger tilnærmet lik de i privat virksomhet». Konklusjonen var: «Nå starter

AFAGs solidaritetsarbeid hadde gitt resultater da undergrunnsforfatteren og arkitekten Czeslaw Bielecki, som arkitektforeningene i Skandinavia hadde adoptert, i september ble frigitt fra fengselet i Polen sammen med 224 andre opposisjonelle.

En pressemelding etter landsmøtet i mars påpekte den store etterspørselen etter arkitekter.

for alvor den store lønnskampen. Kampen for lik lønn for likt arbeid uansett offentlig eller privat ansettelse.» I samme nummer konstaterte Per Rygh som nå var blitt NALs fagsekretær – mens NAL «seiler inn i sitt 75. år på en bølge av toppede konjunkturer» – at landet trenger en økt utdanningskapasitet, og for landsforbundet var «kravet om en 3. arkitektskole fremdeles sentralt». (Bergen Arkitektskole startet som kjent sin undervisning senere dette året.)

En pressemelding etter landsmøtet i mars påpekte den store etterspørselen etter arkitekter, noe måtte gjøres for at arkitektarbeidet skulle komme i takt med samfunnsutviklingen, særlig måtte planleggingsdelen av utdanningen styrkes, et krav som ble støttet av AFs leder som deltok på møtet.

Så ble det opplyst at arkitekter med eksamen fra NTH og AHO «skal heretter kunne benytte tittelen sivilarkitekt», vedtatt i statsråd 24. april 1986. Og AFAGs solidaritetsarbeid hadde gitt resultater da undergrunnsforfatteren og arkitekten Czeslaw Bielecki, som arkitektforeningene i Skandinavia hadde adoptert, i september ble frigitt fra fengselet i Polen sammen med 224 andre opposisjonelle. «AFAG vil i november vise en utstilling av Bieleckis arbeider i Arkitektenes Hus.» Og 15. august kom 22 år gamle Jan Hajek til Norge, sønnen til Tsjekkoslovakias tidligere utenriksminister Jiri Hajek, for å studere arkitektur ved AHO. «Atle Ustad og Tom Haraldsen fra AFAG var tilstede ved ankomsten for å ønske ham velkommen.»

I AFAG-NYTT 6/86 skrev Leivestad at hvis vi utvider horisonten «til utenfor det norske samfunnet, vil vi se at faglig organisasjonsarbeide kan ha svært trange kår. Gjennom de kontakter som AFAG etter hvert har fått med kolleger utenom Norge – først og fremst i Norden men også i Europa, har vi lært nødvendigheten av et internasjonalt engasjement. Nettopp for å sikre og videreutvikle mulighetene for et fagforeningsarbeide for våre kolleger i andre land, må vi i AFAG være villige til å yte en ekstra innsats».

AFAG-lederen sa i sin tale at det er «godt å vite at AFAG har et nært samarbeide med sine `søsterorganisasjoner´ i Sverige og Danmark, noe som gir større tyngde til løsning av de utfordringene som årene fremover vil bringe.»

Underbetalte arkitekter og strid i fagforbundet

Våren 1987 pågikk lønnsoppgjøret, som noen arbeidstakerorganisasjoner allerede hadde avsluttet med et såkalt «null-oppgjør» med LO, og AFAG engasjerte kjente sosialøkonomer som rådgivere i prosessen.

«For arkitektene generelt er situasjonen at vi fortsatt er blitt hengende etter sammenlignbare grupper i lønns- og arbeidsvilkår», skrev Ivar Leivestad i AFAG-NYTT 2/87. «I dagens samfunn, for å sikre en god utvikling i Norge, er det nødvendig å investere i nyskapning, ikke bare på den fysiske siden men også i de menneskelige ressurser. Med en grov underbetaling av arkitektkompetansen er det begrenset hvor lenge bare idealisme og kjærlighet til eget fagområde kan drive fram kreativitet og nytenkning. I dag er det spesielt viktig at det gis rom for denne type arbeide og at dette arbeidet gis en rettmessig avlønning i forhold til øvrige stillinger innen bygningsprosjektering, planlegging og forvaltning.»

At AFAG fulgte med i timen også på andre områder, bekreftes av en lang artikkel i samme nummer om det nye verktøyet, «Arkitekter og DAK», og denne høsten skulle AFAGs 5-årsjubileum bli markert på landsmøtet.

Med en grov underbetaling av arkitektkompetansen er det begrenset hvor lenge bare idealisme og kjærlighet til eget fagområde kan drive fram kreativitet og nytenkning.

På tampen av 1987 oppfordret AFAG sine medlemmer til å delta i dugnadsinnsatsen blant arbeidsgivere og arbeidstakere for å sikre det økonomiske grunnlaget for Norsk Arkitekturmuseum. Og med AFAG-NYTT 7/87 – som var siste utgave i A3-format, fra 1988 fikk bladet en A4-størrelse og mer profesjonell layout – fulgte referatet fra fagforbundets 5. landsmøte.

Leivestad kunne oppsummere at gjennom vedtakene om budsjett og handlingsprogram «har landsmøtet staket ut kursen for AFAG». Ønsket om en dynamisk arbeidstakerorganisasjon for alle arkitekter, både offentlig og privat ansatte, «ble sterkt understreket». Og begrepet «prioritere» ble flittig brukt på møtet, bl.a. en «forbedring av lønns- og arbeidsvilkårene for offentlig ansatte arkitekter». Andre viktige saker var opplæring og utdanning av tillitsvalgte. Og i vurderingen av disse utfordringene sa AFAG-lederen i sin tale at det er «godt å vite at AFAG har et nært samarbeide med sine `søsterorganisasjoner´ i Sverige og Danmark, noe som gir større tyngde til løsning av de utfordringene som årene fremover vil bringe.»

Med «nye» AFAG-NYTTs første nummer i 1988, med generalsekretær Tom Haraldsen som ansvarlig redaktør, ble «den gjensidige kontakten mellom sentrale organer i AFAG og det enkelte medlemmet» styrket ved at afagistene tok tidsskriftet aktivt i bruk til diskusjon og «informasjon/situasjonsrapporter fra de enkelte arbeidsplasser og lokalmiljøer». En artikkel tok opp arkitektens rolle i byggesaker, AFAG-medlemmene ble oppfordret til å gi økonomisk støtte til Den Norske Afghanistanhjelpen, og AF refererte fra en konferanse om Norges utfordringer som kunnskapsnasjon.

Blant temaene i de følgende utgavene av bladet – i tillegg til de årlige lønns- og tariffspørsmålene – kan nevnes: Innføringen av spalten «Juristens hjørne». Arkitekter i kommunal virksomhet. «Kvinnelønna er lavest – også blant arkitekter!». Informasjon om AFAG ved arkitektskolene. Nordisk styremøte i Stavanger (en årlig foreteelse siden AFAG inviterte til første samling i 1984). «AF støtter forskerboikott av Sør-Afrika». AFAGs hjemforsikringsordning ble gjort gjeldende fra 1.1.89. Om den truende situasjonen «hvor arbeidsmarkedet for arkitekter er vanskelig».

Og i AFAG-NYTT 7/88: «Så er byggeboomen foreløpig over. Sekretariatet mottar nå jevnlig henvendelser vedrørende permitteringer og oppsigelser...»

Og dermed var vi ved slutten av 1980-årene og krisetegnene på arbeidsmarkedet ble stadig mer faretruende. Og tiåret kulminerte med en opprivende intern strid i AFAG etter at tre av forbundets styremedlemmer i desember 1988 gikk ut med et opprop, der de forlangte et ekstraordinært landsmøte. Kravene som de stilte til AFAG-ledelsen – som trioen ville ha skiftet ut – dreide seg bl.a. om endring av vedtektene, opprydding av forbundets økonomiske styring, minstelønnsnivået, ønsket om å unngå kontingentforhøyelse, reorganisering av sekretariatet, et sterkere medlemsdemokrati, ytringsfrihet, og en revurdering av oppsigelsen av AFAGs organisasjonskonsulent.

De tre ble ekskludert fra AFAG 16. desember, et vedtak de anket, og de kritiserte forbundsledelsen for å ha beskyldt dem for å «ønske å gjøre AFAG til en forening basert på AKP(m-l)s partipolitiske syn», en uttalelse AFAG-ledelsen senere beklaget.

I flere utgaver av AFAG-NYTT pågikk debatten friskt, en diskusjon som også omfattet flere lokalforeningers ulike synspunkter.

Det ekstraordinære landsmøtet ble holdt på Rica Hotell på Sjølyst i Oslo 20. mai 1989 hvor meningsbrytningene var omfattende og intense, men mistillitsforslaget fikk ikke flertall fra lokalforeningsdelegasjonene, og AFAG-ledelsen lot de tre bli gjenopptatt i fagforbundet. Videre gikk ledelsen inn for å styrke informasjonsarbeidet og demokratiet og «få forbundets økonomi på rett kjøl». Blant anklagene fra opposisjonen var for-

Og dermed var vi ved slutten av 1980-årene og krisetegnene på arbeidsmarkedet ble stadig mer faretruende.

valtningen av konfliktfondet «for å dekke et akkumulert underskudd», innkjøp av EDB-utstyr til sekretariatet og feil bruk av opplysnings- og utviklingsmidler (OU). Forbundsstyret avviste påstandene og til slutt kunne forbundsstyremedlem Helge Fiskaa forsvare AFAGs organisasjonsstruktur, fagforeningsarbeid og økonomiske disposisjoner.

Som et slags «siste ord» i meningsutvekslingen fikk en av de tre anledning til å oppsummere konflikten i AFAG-NYTT 4/98, i artikkelen «Maktens arkitektur», ved å konstatere at den oppsagte organisasjonskonsulenten hadde fått full oppreisning i Arbeidsretten og jobben tilbake, og hun gjentok kravet om et sterkere demokrati i fagforbundet slik at medlemmene ble betraktet som «noe mer enn en kilde til kontingent».

Etter at mistillitsforslaget mot forbundsstyret var blitt forkastet av landsmøtet, og lønnsforhandlingene med NPA var gjennomført «slik at resultatet ble som det omtrent var mulig å oppnå innenfor den tvangstrøyen som `lønnsloven´ representerer» (Leivestad), kunne AFAG på nytt konsentrere seg om den store arbeidsledigheten i arkitektenes utsatte yrkesgruppe. En symptomatisk artikkel (4/89) het: «Ansiennitet i og mellom ulike faggrupper på arkitektkontorene ved permitteringer og oppsigelser».

I lederen i AFAG-NYTT 5/89 skrev Ivar Leivestad om «forbundsstyrets arbeid med å få økonomien til AFAG på beina igjen etter det fatale sammenbruddet i 1987». Landsmøtedokumentene ble framlagt og blant sakene var selvsagt det nedslående arbeidsmarkedet. Den administrerende direktøren i NPA, Carl Wilhelm Tyrén, spådde i intervjuet «Vanskeligere forhandlingsklima»: «Det blir dystert neste år, og jeg ser ingen tegn på bedring i 1991 heller.»

Og i sin siste lederartikkel før landsmøtet, der Helge Fiskaa (f. 1942) fra Trondheim skulle komme til å ta over hans rolle som AFAG-leder, skrev Leivestad om den deprimerende tilstand «hvor hele landets bygge- og anleggsbransje går på lavgir med en stor grad av underbeskjeftigelse og arbeidsledighet». Og han rettet oppmerksomheten mot ansvaret til landets politiske ledelse, samtidig som han slo fast at forbundsstyret i 1990 skulle overføre 125 000 kroner «til konfliktfondet, nettopp for å sikre konfliktberedskapen».

AFAG PÅ 1990-TALLET

AFAGs 6. ordinære landsmøte – som nå ble avholdt annethvert år – fant sted i Arkitektenes Hus i Oslo 1.-2. desember 1989, det året Snøhetta vant den internasjonale arkitektkonkurransen om biblioteket i Alexandria og ga unge norske arkitekter ny selvtillit. Og forbundets nyvalgte leder Helge Fiskaa kunne i AFAG-NYTT 7/89 henvise til det vedtatte «idé og handlingsprogram som gjev gode instruksar for forbundsstyrets arbeid» samt til budsjettet for den neste toårsperioden «som skal kunne gje eit godt økonomisk fundament for verksemda».

Krise og mottiltak

Den viktigste oppgaven framover var arbeidsmarkedssituasjonen, hadde landsmøtet slått fast, etter et godt arbeid i underutvalget for arbeidsmarkedsspørsmål og i sekretariatet, og i paneldebatten ble både «strakstiltak» og langsiktige perspektiver drøftet for å bedre sysselsettingen. Vårens tariffoppgjør ville bli vanskelig, kanskje ble det nødvendig med et samarbeid med styresmaktene om ordninger som økte aktiviteten og ga arbeid til flere mot at lønnskravene ble avdempet.

Noen av sakene i AFAG-NYTT i 1990 var et presseklipp fra Aftenposten med tittelen «Arkitekter lover lav lønn mot mer arbeid», Fiskaas lederartikkel som fastslo at trolig «er ein fjerdedel av landets arkitektar utan fast arbeid, og ein ser ikkje vidare lysning i situasjonen».

«Som eit resultat av den vanskelege sysselsettingssituasjonen ser me ei strukturendring i bransjen», fortsatte Fiskaas argumentasjon. «Mange prøver å etablere seg sjølv med ein liten arkitektpraksis, og i en del tilfelle går nokre av dei tilsette saman

«Arbeidsløsheten – akutt eller kronisk?» spurte et AFAG-møte i 1990, og NALs fagsekretær Per Rygh skrev i Arkitektnytt om dumping av honorarer og «kannibalisme i egne rekker».

og «overtek» kontorer som aksjeselskap. I slike situasjonar melder ein del seg ut av AFAG, trulig fordi forbundet ikkje kan gje den servicen dei har behov for. Forbundsstyret ser med uro på at mange arkitektar på denne måten dett mellom to stolar: dei er ikkje arbeidsgjevarar som kvalifisererer til å vere med i NPA, og dei mister den tryggleiken eit fagforbund skulle kunne gje.» AFAGs søsterorganisasjon Arkitektförbundet hadde ordninger mot denne tendensen «og me kan bygge på deira erfaringar».

Fagforbundet opplyste at AFAG hadde opprettet et støttefond for arbeidsledige arkitekter, en melding fra Sverige kunngjorde at vårt naboland var på «jakt etter norske arkitekter», NPA vedtok å legge seg ned som sentral avtalepart i lønnsforhandlingene og ble sterkt kritisert av AFAG for denne beslutning. «Det er nå medlemskap er viktig», het en artikkel, en annen handlet om «Dagpenger under arbeidsløshet», AFAG appellerte til myndighetene om økt boligbygging, sekretariatet fikk stadig henvendelser om assistanse i forbindelse med oppsigelser og permitteringer ved kontorene, Arbeidsformidlingen i Oslo arrangerte EDB-kurs for arbeidsledige arkitekter og liknende krisetiltak.

Helga Fiskaa skrev i en e-post til undertegnede om AFAGs hjelp til medlemmer i mange svært ruskete oppsigelses- og permitteringssaker i hans første ledertid som bl.a. krevde bedre kompetanse i arbeidsrett. «Vårt tilbod til frilansarar med vegleiing, kurs og ansvarsforsikring blei nokså ille mottatt i NPA og dels NAL. Nedgang i medlemstal og mange med redusert kontingent ved arbeidsløyse skapte økonomiske problem som gjorde at drifta måtte låne av konfliktfondet. Dette var politisk vanskeleg.» Det ble arbeidet i Arkitektrådet (se nedenfor om OS) i flere år for å avklare samarbeidet mellom de tre rivaliserende organisasjonene, med skiftende allianser, og AFAG opplevde at NAL – i Ole Wiigs presidentperiode – ville «ete oss opp». Konklusjonen var at Arkitektrådet aldri fun-

gerte «som anna enn eit prateforum... Me skal vere likeverdige så sant NAL er litt likare».

Fiskaa påpekte også overfor dette jubileumsskrifts forfatter at man ikke måtte glemme AFAGs samarbeid med Fellesforbundet og andre i byggebransjen om utredningen av tilstanden der, og kontakten med regjeringen angående revidert nasjonalbudsjett. Også AMO-kursene i planlegging, som AFAG initierte til og NAL var med på å gjennomføre, tilhører fagforbundets historie.

«Arbeidsløsheten – akutt eller kronisk?» spurte et AFAG-møte i 1990, og NALs fagsekretær Per Rygh skrev i Arkitektnytt om dumping av honorarer og «kannibalisme i egne rekker». I 1991 hadde AFAG et møte med regjeringen om arbeidsløsheten, som stadig økte. «AFAG-NAL-NPA (gir) ingen avklaring om samling», konstaterte Arkitektnytt resignert og opplyste at mange kontorer hadde bukket under eller slet med store problemer.

Drømmen om OS

Men noen ildsjeler kjempet fortsatt for en brobygging mellom de tre organisasjonene, og i årene 1992-93 hadde det pågått en livlig brevveksling og flere møter for å enten drive fram en gjenforening eller i det minste opprette et overordnet samarbeidsorgan (OS). NPA sa seg villig til å flytte tilbake til Arkitektenes Hus hvis de fikk «egnede lokaler» og ytret interesse for en ny organisasjonsstruktur. I et brev fra AFAG til NAL het det at fagforbundet var «interessert i å delta i det videre arbeid for å forbedre samarbeidet mellom arkitektorganisasjonene».

NPA skrev til NAL at utviklingen av «en utredning av en eventuell ny organisasjonsstruktur er et rent politisk spørsmål», og sa seg villig til å «bidra til finansiering av en eventuell tilstandsanalyse». Deretter ble det mer fart i forhandlingene, snart forelå en skisse for overbygningen OS og «tre selvstendige organisasjoner», basert på en fellesuttalelse som NAL oppfattet som «en viljeserklæring» og henviste til dokumentet «Om arkitektenes organisasjonsformer – Rapport til NAL, AFAG og NPA» utarbeidet av konsulentfirmaet Kjeld Rimberg AS.

Rimberg-rapporten definerte seg som «en uavhengig betraktning», men la optimistisk til: «Imidlertid har NAL klart flagget at en sammenslåing av arkitektene er ønsket, uten at det spesifikt er kommet til uttrykk hvordan dette eventuelt skulle gjøres.»

Slik lød fellesuttalelsen:

«Fellesuttalelse fra forhandlerne som har drøftet arkitektenes fremtidige organisering

Norske arkitekter har over tid svekket sin posisjon innen byggefaget og i henhold til samfunnet. Det er behov for å øke arkitektenes og arkitekturens plass. Dette skal gjøres ved å sette kraftigere lys på arkitekturens rolle innen vitenskap, kultur, byggevirksomhet og betydningen av sterke, private kontorer med faglige og økonomiske utviklingsmuligheter.

Forhandlerne anbefaler følgende:
1. Det etableres et overordnet samarbeids organ (O.S.) ut fra dagens organisasjoner og deres rettslige og relle uavhengighet.
2. O.S. består av de 3 tillitsvalgte lederne. Det tilsettes en generalsekretær og et lite, felles sekretariat uten at dette skal øke de samlede administrative kostnader. NALs president er leder av O.S. og skal i denne egenskap representere alle arkitektene.
3. O.S. budsjett utarbeides av O.S. v/ generalsekretæren og skal vedtas av de tre basisorganisasjonene.
4. O.S. skal ivareta felles front for norske arkitekter i organisasjonsnøytrale saker.
5. Det anbefales at de tre organisasjonene får felles adresse – om mulig Josefines gate. Muligheten for utvikling av fellesfunksjoner og reduserte kostnader utredes.
6. Det anbefales vedtektsendringer som medfører at alle private arkitektbedrifter blir medlemmer av NPA-delen.»

«Jeg har registrert en frisk diskusjon om saken», fortsatte konsulent Kjeld Rimberg. «Mitt innspill kommer derfor midt i den løpende debatt der synspunktene framføres med til dels stor intensitet.» Videre ble arbeidsledigheten og tilstanden i byggebransjen omtalt der «arkitektene (er) blant de hardest rammede», derfor tok rapporten utgangspunkt i de tre organisasjonenes ønsker definert i fellesuttalelsen og formulerte behov som bedre ledelse både i prosjekterings- og byggeprosessen i et samfunn der «arkitektens innflytelse er redusert», de nye yrkesrollene innenfor faget, endrede demokratiske spilleregler osv. «Arkitektene har i dag ingen fremtredende plass ved

«Arkitektene har i dag ingen fremtredende plass ved det offentlige forhandlingsbordet», hevdet Rimberg.

En stund tolket enkelte utrettelige aktører likevel at et OS var nært forestående, og landsstyret i NAL sendte ut nye positive signaler, men enden på visa ble – som nevnt ovenfor – at det idealistiske prosjektet degenererte til «eit prateforum».

det offentlige forhandlingsbordet», hevdet Rimberg. Og videre skrev han med realistisk pondus: «Ingen myndighet gir arkitektenes selvfølgelige rettigheter, arkitektene og deres organisasjoner spørres ikke når det legges vesentlige premisser for fysisk samfunnsutvikling... Både innen bygging og samfunnsforhold mangler arkitektene synlige posisjoner og innflytelse som yrkesgruppe og som organisasjon.»

Rimberg-rapportens bestemte konklusjon var at yrkesgruppene trengte «en sterk organisasjon med forholdsvis tung ledelse av et `strategisk´ sekretariat... Jeg kan ikke se at det eksterne påvirkningsarbeidet jeg her peker på er mulig å realisere uten samlet opptreden og å slutte rekkene».

Deretter vurdere Rimberg de tre organisasjonenes særpreg og deres egne behov, blant annet tarifforhandlingene mellom NPA og AFAG og spørsmålet om lokale forhandlinger, og tolket inntrykket av at «konkurranseflaten mellom NAL og NPA er økende». Deretter satte han saken på spissen: «Dersom utviklingen fikk fortsette ville man etter en sterk frustrasjonsperiode oppleve at bare én av organisasjonene ville kunne bestå.»

Summa summarum: «Medlemmene betaler i dag til NAL, AFAG og NPA i overkant av 20 millioner kroner. Dette er et betydelig beløp, og mer enn tilstrekkelig for å ivareta hovedfunksjoner i et sterkt sekretariat. Dersom foreningene nå går inn for samling, foreslår jeg at man snarest mulig går videre med vurderinger av ressursbruk og hovedoppgavene i den nye organisasjonen.»

Kanskje hadde man her en historisk mulighet til organisatorisk «samling» på dette stadiet i forhandlingene, men snart skulle AFAG beklage «NALs utålmodighet» i et brev og håpe at landsforbundet fortsatt ville respektere AFAG og NPA og deres mandater, for man oppfattet ikke «NAL som eneansvarlig» men kun som en av tre «likeverdige parter».

NAL svarte at landsstyret «er naturligvis interessert i en fortsatt god kontakt med NPA og AFAG» og vil om «kort tid ha utarbeidet en skisse til organisasjonsstruktur». Og slik gikk korrespondansen fram og tilbake i måned etter måned, bl.a. hevdet NPA at NAL «oppfyller ikke felleserklæringen» om par-

tenes uavhengighet, noe som kan medføre «stor mulighet for splittelse av arkitektstanden» og nedlegging av NPA, følgelig var ikke NAL og NPA «lenger i dialog for å finne fram til en felles løsning».

En stund tolket enkelte utrettelige aktører likevel at et OS var nært forestående, og landsstyret i NAL sendte ut nye positive signaler, men enden på visa ble – som nevnt ovenfor – at det idealistiske prosjektet degenererte til «eit prateforum» (Fiskaa).

Da Ketil Moe ble NALs president i 1994 fattet noen drømmere nytt håp om en konstruktiv dialog, men som kjent forble OS en hildring i horisonten.

Lys i tunnelen

I 1994 trådte EØS´ tjenestedirektiv i kraft, arkitektur ble innført som fag i skolen, og pionérgruppen NABU ble stiftet av NAL. Og året etter var Arkitekturdagens tema «Den økologiske utfordringen – Arkitekturens muligheter», fulgt opp i 1996 av NAMs oppløftende utstilling av norsk samtidsarkitektur 1990-95, det året NAL kunne registrere «milepælen» 3000 medlemmer. Nå var arbeidsledigheten synkende, man ante lys i tunnelen, i 1997 mottok Sverre Fehn den gjeve Pritzker-prisen og NALs direktør Hans Henrik Halvorsen kunne varsle en stortingsmelding om arkitektur.

AFAG hadde nå sine faste sider i Arkitektnytt, etter at fagforbundets eget blad opphørte; i 1996 reiste Fiskaa spørsmålet om rollen til AFAGs lokallag og etterlyste ideer som kunne vitalisere grasrota. En artikkel undret om AFAG kun måtte «oppfattes som en lønnsforhandlingsorganisasjon og ikke noe mer», var forbundet for «lite opptatt av arbeidsmiljø og trivsel?». Fiskaa orienterte om at det europeiske samarbeidet gjennom

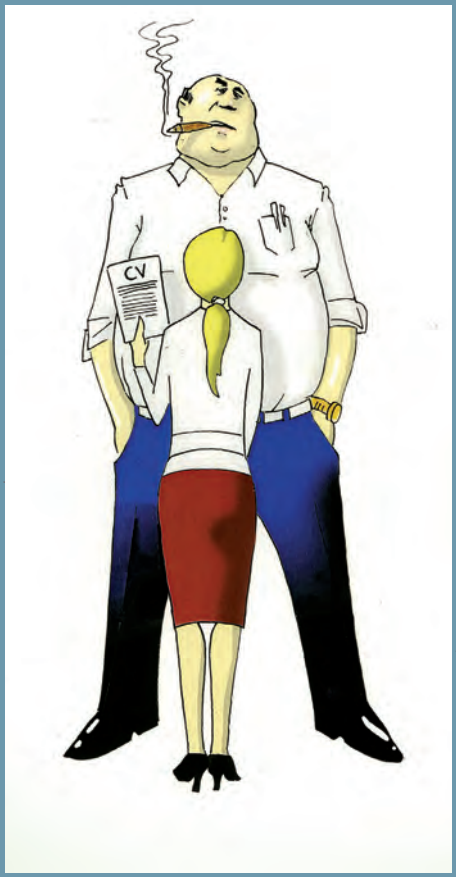

Samme år kunne fagforbundet tilby sine medlemmer en «jobbsøkerhåndbok for nyutdannete/arbeidsledige».

EUROSAG gikk sin gang, med neste kongress i Nederland sommeren 1997. AFAG så fortsatt – i 1996 – med bekymring på lønnsutviklingen i arkitektbransjen og søkte en nærmere kontakt med NPA. Samme år kunne fagforbundet tilby sine medlemmer en «jobbsøkerhåndbok for nyutdannete/arbeidsledige», debatten om prisdumping blant arkitekter på «lavpriskontorene» blusset opp igjen, og med den nye NAL-presidenten Ketil Kiran ble dialogen mellom trekløveret styrket, mens Helge Fiskaa tidlig i 1997 «trur me treng Arkitektrådet» (tidligere OS) for å kunne drøfte den felles politikken, og «kvar av organisasjonene må prøve å innrette sin eigen politikk etter fellesinteressene».

AFAG oppsummerte sin seneste vervekampanje som en suksess, som bare i løpet av høsten 1996 hadde gitt 55 nye medlemmer, etterutdannelsen ble satt på dagsorden igjen, og forut for landsmøtet til AFAG i november i Oslo kunne fagforbundet – i sitt 15. år – konstatere redusert arbeidsledighet og oppgang i byggebransjen. Nå var «sentraladministrasjonen til de tre organsiasjonene NAL, NPA og AFAG under ett tak» i Arkitektnes Hus, skrev Arkitektnytt (NPA hadde

flyttet «hjem til faderhuset», og mange trodde at en forsoning endelig var oppnådd.

Men neste nummer av Arkitektnytt (9/97) brakte artikkelen «Arkitektrådet vakler – AFAG trekker seg ut» med følgende begrunnelse: «Da NPA og NAL ikke maktet å bli enige om hvem som skal representere arkitektfaget i Statens fagråd for sentral godkjenning, fikk AFAG nok. Forbundsstyret vedtok å legge ned arbeidet i Arkitektrådet. Høstens landsmøte tar den endelige beslutning om fortsatt medlemskap.» President Kiran beklaget denne beslutning og ønsket «AFAG velkommen tilbake til Arkitektrådet etter høstens landsmøte».

Temadiskusjonen på AFAGs landsmøte skulle handle om lønnspolitikk, ble det annonsert i Arkitektnytt, mens NPA fastslo at «enmannskontorenes tid er forbi», og da Akademikerne ble etablert søkte AFAG straks om medlemsskap – og så gikk AFAGs landsmøte av stabelen 21.-22. november 1997 i hovedstaden.

«AFAG tilbake i Arkitektrådet», var Arkitektnytts overskrift etter landsmøtet, et forslag som den avtroppende lederen Helge Fiskaa selv hadde lagt fram, men på visse vilkår: «Landsmøtet vil at NAL og NPA skal forstå at AFAGs deltakelse i rådet er betinget av et ryddig samarbeid, og oppfølging av vedtak og avtaler samt en samordnet profilering utad.» Videre handlet vedtaket om at rådets arbeidsform måtte avklares, rådet skulle arbeide for å redusere kontingentnivået for dobbeltmedlemskap i AFAG og NAL, bedre den eksterne informasjonen, sørge for at «alle arkitektbedrifter omfattes av sentral tariffavtale» og at rådets arbeidsprogram «revideres slik at det blir realistisk».

En viss kritikk ble reist mot AFAGs raske innmelding i Akademikerne, videre diskuterte landsmøtet frilanserne som ofte kunne undergrave «solidaritetsprinsippet mellom ansatt og arbeidsgiver», et problem som måtte utredes. Og så ble Dag Bastholm (født 1954), bosatt og med arbeid i Bodø, valgt til AFAGs nye leder etter å ha sittet i forbundsstyret de to siste årene.

Og dermed kan vi fullføre denne summariske fagforeningsberetnings 25-årige historie med epoken 1997-2007.

INN I DET 21. ÅRHUNDRET

Dag Bastholms første tid som AFAG-leder skulle både bli en videreføring av 1990-tallets hovedsaker og bringe tegn på fornyelse av forbundets fagforeningspolitikk. At AFAG hadde funnet sin plass i Arkitektrådet igjen vekket liv i samlingsvisjonen hos enkelte, tanker om nye yrkesroller ble satt på dagsorden og store var forventningene til Eurosag-konferansen som skulle holdes i Trondheim i 2000.

«Uten AFAG – lavere lønn»

Et halvt år etter at endringene i plan- og bygningsloven trådte i kraft i 1997, med krav om lokal godkjenning av bedrifter som deltar i byggeprosjekter, oppfordret NPA arkitektbedriftene til å skaffe seg en slik godkjenning. «Det er røverne vi vil til livs,» het det i Arkitektnytt 20/97, «ikke de som gjør en redelig jobb.»

Også AFAG var opptatt av kontorenes kompetanse og drev kurs for etablerte og selvstendig næringsdrivende året etter, bl.a. fordi diskusjonen om prisdumping og useriøse arkitektkontorer gikk videre. Bl.a. skrev Bastholm om «freeriders», arkitekter som er uorganiserte og var «surfere og blindpassasjerer». Løsningen var at afagistene på kontorene måtte aktivisere seg mot dette uvesen.

Arkitektur på billigsalg, var et annet uttrykk som ble brukt.

Et tilbakevendende tema som gjenspeilte seg på AFAG-sidene i Arkitektnytt i 1997-99 var ønsket om større aktivitet i lokallagene og synspunkter på hvilke oppgaver lagene burde drive med. En arbeidsgruppe ble nedsatt for å utrede dette. AFAG skulle «moderniseres» på lokalt nivå, ble det hevdet. I september 1998 hadde AFAG 1344 medlemmer, en økning på 80 det siste året, og forbundet tok atter en gang sikte på å rekruttere flere studenter gjennom bedre service.

En konferanse arrangert av Akademikerne het «Kompetansesamfunnet i år 2000», der landets viktigste ressurs ikke var olje men videre- og etterutdanning, og AFAG understreket at stortingsmelding 42, «Kompetansereformen», ville kunne få stor betydning for norsk arbeids- og samfunnsliv – også for arkitektene. Arkitektrollen og arbeidsplassene var i endring, kravet til teoretisk kunnskap økte når det gjaldt dataverktøy, byggeteknikk, økonomi, administrasjon, lover, forskrifter m.m. Mer spesialisering, i konkurranse med andre faggrupper, ble anbefalt.

«Uten AFAG – lavere lønn», sto det i Arkitektnytt 7/99. Forbundet hadde mange tvistesaker, en «Håndbok for etablering og drift av egen virksomhet» ble utgitt, og et kurs for tillitsvalgte ble kombinert med et styremøte i Tallin i Estland. Dette år tok NAL ny kontakt med NPA og AFAG med vage antydninger om samling, kanskje fordi antallet AFAG-medlemmer økte år for år og NPA var på offensiven.

I forbundsstyrets beretning for 1997-99 het det bl.a. at medlemsmassen hadde økt med 16 prosent og AFAG hadde vært fornøyd medlem av Akademikerne siden sammenslutningen sommeren 1997.

I protokollen fra landsmøtet i november 1999 ble det erklært at forsøket på «en kontingentsamordning med NAL har slått feil», en undersøkelse blant de 200 nyinnmeldte i

AFAG var foretatt; lov- og tariffstridig overtid foregår og dette må AFAG involvere seg sterkere i.

Temadiskusjonen på landsmøtet tok bl.a. opp følgende saker: Arkitektenes verdiskaping må trekkes fram i offentligheten. Vi må framheve vår lederrolle i prosjekter. AFAG må arbeide for å sikre arkitektene som ansvarlige søkere innen flest mulig områder i plan- og bygningsloven. Og forbundet må presisere at prinsipp- og handlingsprogrammet gjelder arkitekter, landskapsarkitekter og interiørarkitekter – og dessuten synliggjøre AFAG på utdanningsstedene.

«Hva bør AFAG fokusere på i år 2000?» var siste spørsmål. Blant forslagene var organisasjonsbygging, tydeliggjøring av hva forbundet kan tilby unge og studenter, styrke tillitsvalgtes apparat regionalt, verve medlemmer og videreutvikle kompetansen hos medlemmene.

Arkitektrådet nedlegges

Året 2000 begynner optimistisk med at NAL tar ny kontakt med AFAG, som har passert 1500 medlemmer, men plutselig leser man i Arkitektnytt at NAL «gjør seg fri fra samarbeidsavtalene med NPA og AFAG og utfolder seg på egne premisser, i tråd med sitt lovfestede formål». Og året etter – mens NAL fyller 90 år – bestemmes det at Arkitektrådet, som ble opprettet i l994, skal nedlegges.

Blant temaene på AFAGs sider i Arkitektnytt – i tillegg til de utrettelige tariff- og lønnsforhandlingene – kan nevnes: Krav om flere kvinner i ledelsen i privat og offentlig sektor. Kommunenes faglige kompetanse må styrkes. Eurosag-konferansen i Trondheim i september 2000, med den utfordrende tittelen «Architects' professional organisations and the new Europe», ble avlyst på grunn av for liten påmelding og AFAG spør om arbeidsvilkårene er uten betydning for faget og om det er NAL som skal være Norges kontakt med Europa.

I 2001 konstaterer AFAG at etter- og videreutdanning er viktige virkemidler for gode arbeidsplasser, det jobbes med pensjonsordninger og studiefinansiering, NPA og AFAG konkurrerer om ansvarsforsikring,

Blant temaene på AFAGs sider i Arkitektnytt – i tillegg til de utrettelige tariff- og lønnsfor-handlingene – kan nevnes: Krav om flere kvinner i ledelsen i privat og offentlig sektor.

Snøhettas kontor på Vippetangen i Oslo

medlemstallet når 1600 og forbundet får ny hjemmeside. NALs representantskap drøfter «endring av organisasjonsstrukturen» og skriver at NAL har diskutert «samling av de tre» de siste par årene med ønske om «å skape en samlet og styrket bransjeorganisasjon» (sic).

Landsmøtet i november 2001 hadde «Samarbeid eller sammenslåing med andre organisasjoner?» som hovedtema, der meningene var delte selv om flere hevdet at én bred organisasjon ville ha vært å foretrekke.

I 2002, da landets eldste arkitektforening TAF fylte 100 år, kunne AFAG fortelle at forbundet «blomstret på nettet», Oslos arkitekter tjente mest i Norge, og antallet tvistesaker om permisjonsvarsler og oppsigelser økte. Året etter tok Gudmund Stokke over som NAL-president etter Ketil Kiran. Vi var inne i «den digitale tidsperiode hvor gamle oppskrifter i organiseringen av arbeidslivet gjelder ikke lenger», skrev AFAG i Arkitektnytt.

Året etter agiterte Dag Bastholm for en styrket organisasjonsutvikling i AFAG, med større solidaritet, en mer bevisst politikk for å skape en felles identitet og ikke bare være en «serviceleverandør». Dette forutsatte engasjement og kompetanse i tillitsmannsapparatet. I Arkitektnytt 17/03 kunne man lese at AFAG hadde fått ny logo, og at medlemstallet nå var oppe i 1740, med 36 nye studentmedlemmer det siste år.

En evaluering av handlingsprogrammet 2002-03 ble foretatt, der bachelor- og mastergrader i høyere utdanning var en utfordring som kunne få konsekvenser for opptak i NAL og AFAG, og AFAGs tilknytning til arkitektur, design og arealplanlegging var egentlig «en diskusjon om AFAGs framtid».

En annen problemstilling i evalueringen var at det sittende styret i NAL har «stilt samarbeidet med AFAG på dagsorden igjen. Hvilket nivå og hvilket tema samarbeidet skal omhandle er ikke kjent». En konflikt

var at AFAG hadde profilert arkitekturfaget gjennom Akademikerne, høringssvar overfor styresmaktene osv. og på den måten beveget seg inn på NALs revir. Skal AFAG «fusjonere med NAL»? ble det spurt atter en gang.

Årsberetningen for 2001-03 bekreftet at AFAG var i siget på de fleste av sine arbeidsområder, ikke minst på grunn av fordoblingen av antall tvistesaker. Men AFAGs gjentatte Norden-initiativ førte ikke fram: «For tiden synes det som om våre nordiske søsken har mer enn nok med seg selv og sine omorganiseringsprosjekter.» Videre opplyste beretningen at generalsekretær Tom Haraldsen «fratrådte sin stilling 31. mai 2003 i gjensidig forståelse med forbundsstyret.»

Også landsmøtet i november 2003 i Bergen, som for første gang i AFAGs historie ble holdt utenfor hovedstaden, viste framgang. De tre punktene i temadiskusjonen var hva AFAG skulle være for medlemmene, AFAG i organisasjonslivet og spørsmålet om tiltak for et mer aktivt lokalt engasjement i fagforbundet.

Et inkluderende arbeidsliv

AFAG orienterte i 2004 om at så mange som 2700 (!) foretak var blitt sentralt godkjent som arkitekter i henhold til godkjenningsordningen. Videre vurderte fagforbundet arbeidslivsutvalgets innstilling «Et arbeidsliv for trygghet, inkludering og vekst», foretok en studietur til Island for å styrke AFAG som organisasjon foran landsmøtet i november og fortsatte diskusjonen om forbundets framtid.

«Ny giv for nordisk samarbeid» var tittelen på en AFAG-artikkel i Arkitektnytt 12/04, om den første skandinaviske samling – som ble lagt til Lofoten i juni – på nesten seks år. I Sverige var alle arkitekter og planleggere samlet i én organisasjon mens danskene sto splittet med større avstand mellom de ansatte og DAL. Arbeidsmarked og lønn var temaer, og man drøftet et mulig prosjekt-

Men AFAGs gjentatte Norden-initiativ førte ikke fram: «For tiden synes det som om våre nordiske søsken har mer enn nok med seg selv og sine omorganiseringsprosjekter.»

samarbeid om service- og faglig utvikling. Møtet ønsket også å få med Island og Finland, og et nytt felles styremøte ble bestemt avholdt i Danmark i 2005. En artikkelserie med spørsmålet «Hvorfor AFAG?» ble innledet i Arkitektnytt.

I Arkitektnytt 3/05 oppsummerte Dag Bastholm at «Et år er over» med følgende observasjoner: Antall arbeidsløse og permitterte hadde en svak nedgang, men mange var uten lønnsinntekt. Arbeidssøkerseminarer var arrangert omkring i landet. Omstillinger hadde funnet sted i det offentlige. Tillitsmannsopplæringen fortsatte. AFAG passerte 1800 medlemmer. Forbundets jobbsøkerkurs ved NTNU og BAS fikk positive tilbakemeldinger, 161 studenter deltok.

Andre saker var at AFAG støttet medlemmer økonomisk når de deltok på kurs i regi av NAL-Akademiet for å heve kompetansen. Forbundsstyret deltok på et seminar i Skottland, og det nordiske styremøtet i København ble viet «visjonært fagforeningsprat».

Forut for landsmøtet i Trondheim i november forelå AFAGs beretning for 2003-05 som oppsummerte de viktigste hendelsene i perioden og konstaterte en økning på 191 medlemmer, og nå ble også industridesignere opptatt som medlemmer og AFAGs binding til NAL hadde opphørt. Det var gode økonomiske tider igjen, med flere oppdragsmengder og færre tvistesaker for sekretariatet. Et verveopplegg var rettet mot landskapsarkitektene. AFAG samarbeidet med Akademikerne om en ny lov for arbeidslivet og pensjonsreformen.

Landsmøtereferatet i Arkitektnytt fikk overskriften «Arkitektens rolle og revirer», og meningsutvekslingen – som på nytt overlappet flere av NALs og NPAs fanesaker - satte bl.a. fokus på den bedriftsøkonomiske tenkningen i markedsliberalismens tid, endrede yrkesroller, idéskapningens verdi, økt prosesskunnskap og mangelen på faglig formidling og kritikk.

Tidlig i 2006 påpekte AFAG medlemmenes rett og plikt til årlige medarbeidersamtaler med arbeidsgiverne i henhold til

I Arkitektnytt 3/05 oppsummerte Dag Bastholm at «Et år er over» med følgende observasjoner: Antall arbeidsløse og permitterte hadde en svak nedgang, men mange var uten lønnsinntekt

tariffavtalen mellom AFAG og NPA, og oppfordret til å inngå skriftlige ansettelseskontrakter. Videre ble det understreket at alle afagister har rett til likeverdig lønn.

I et intervju med Akademikerne i Arkitektnytt 4/06 het det at AFAG forpliktet seg til å bli en IA-virksomhet, det vil si å arbeide i tråd med avtalen med NAV om et mer inkluderende arbeidsliv. Og forbundet opprettet en reisestipendordning for AFAGs studentmedlemmer.

Det nordiske styremøtet i Stockholm i juni, der også Finland var med, utvekslet erfaringer og drøftet mulige samarbeidsformer framover. Blant sakene var profesjonaliseringsutdanning, spørsmålet om stadig større kontorer og problemet med parallelloppdrag.

Et styreseminar på Færøyene i september antydet nye visjoner for AFAGs framtid, og forbundet overrakte en gave i anledning OAFs hundreårsdag før året 2006 ble avsluttet med registrering av medlem nummer 2000 – Kjersti Tannvik – som ble hedret med en reisesjekk på 5000 kroner.

AFAGs sekretariat består i dag av generalsekretær Jostein Fyhn, advokat Robert Kjøsnes, administrasjonskonsulent Cecilie Kaurin og ekstrahjelp Camilla Eduardsen (arkitektstudent).

Dag Bastholm oppsummerer selv overfor undertegnede bl.a. at de jevnlige møtene med Arkitektbedriftene i Norge er viktige, mens det i hans periode har vært «en nedadgående kontakt med NAL», særlig f.o.m. NAL-president Gudmund Stokkes tid. Kontingentreduksjonen er nå helt borte, og dermed tar NAL faktisk penger fra egne medlemmer. «Ønsker ikke NAL lenger at medlemmene skal være fagorganisert?» spør Bastholm. Og han legger til: «Har økningen for de som har dobbeltmedlemskap legitimitet blant NALs medlemmer? Er ikke dette et sterkt signal til størsteparten av AFAGs medlemmer – hvorav 80 prosent også er medlem i NAL – om hvilket forhold NAL ønsker å ha til AFAG, og ikke minst hvilken betydning de ser av en fagorganisasjon for ansatte arkitekter?»

2007 – og AFAG fyller 25 år

Før vi avrunder dette siste kapittel med de ferske strategiplanene til AFAG og NAL – som på flere måter viser at «overlappingen» vedvarer – skal vi kort redegjøre for noen av hendelsene i året 2007.

En dom i Høyesterett i september 2006 hadde stadfestet at «arbeidsgiver ikke har anledning til å dekke fast bemanning med vikarer». AFAGs medlemmer får flere nye fordeler, bl.a. blir det billigere å bo på hotell og leie bil. Et jobbsøkerkurs på AHO i september blir vel mottatt av 50 studenter som setter pris på å kunne stille spørsmål til en ansettende arkitekt og få vite mer om privat og offentlig sektor, lønnsstatistikk osv. Tall viser at nyutdannede kvinnerlige arkitekter «ligger nesten 10 000 kroner lavere enn for menn». Kommunene må tenke rekruttering, mange arkitekter søker seg over i det private marked.

Den nordiske ambisjonen ble konkretisert med et styremøte i Stavanger i juni, der arbeidsmarkedet og konsekvensene av utdanningsreformen var blant emnene. AFAG er åpen for en rekke arkitektur-, design- og planrelaterte mastergrader, mens svenskene og finnene så vidt har begynt denne diskusjon..

«Kommunearkitekten – en verneverdig

art» het en artikkel på AFAG-siden i Arkitektnytt 8/07, dette fordi av 434 kommuner er det kun ca. 80 som har ansatt arkitekt. Søkelys på planlegging og prosesser er nødvendig hvis vi skal få en bedre steds- og byutvikling, og landet trenger flere arkitekter i den offentlige forvaltning. Også her overlapper AFAG og NAL hverandre.

I skrivet «AFAG 25 + 25 – Problemnotat med noen tanker omkring AFAGs framtid» (datert oktober 2006, basert på et møte i strategiutvalget i mars samme år), drøftes en rekke av de spørsmål som fagforbundet står overfor. De generelle utfordringene handler bl.a. om mangelfull demokratisk forankring, «Whats´s in it for me»-tankegangen og saker som lønnskamp, forsikring, arbeidsplassforhold og bonuspoeng. Et annet spørsmål blir stilt: «Kan AFAG overleve som egen organisasjon med 2000 medlemmer?»

«De spesifikke utfordringene for AFAG handler dels om AFAGs rolle i forhold til andre organisasjoner for arkitektfagene,» står det videre, «dels om vår egen rolle som en organisasjon for arkitektfagene, og kanskje aller mest om de utfordringene som kvalitetsreformen har ført med seg i forhold til det å definere hva en arkitekt egentlig er.»

Notatet går detaljert til verks under avsnittene «Frivillige organisasjoners demokratiske problem», «Medlemmenes behov for AFAG», «AFAG som én arkitektorganisasjon – hva er vår plass, om noen?», og til slutt «Endringer i utdanningssystemet – ser vi slutten for en integrert profesjonsutdanning innen arkitektfagene – og hva blir konsekvensen for AFAG (og andre arkitektorganisasjoner?».

Som en parallell til denne selvransakelse kan vi henvise til notatet «NAL – Strategiplan 2006-2011», redegjort for på de NAL-ansattes seminar i Hurdal i januar 2007, som definerer visjonen «Bedre rammebetingelser for arkitektur i Norge» og den todelte strategien 1) «NAL skal prioritere utadrettet strategisk arbeid» og 2) «NAL skal prioritere organisasjonsutviklende arbeid». En drivkraft i denne satsning er NALs president Jannike Hovland og hennes landsstyre, mens byggeboomen i Olje-Norge når stadig nye høyder.

«Norge har ingen arkitekturpolitikk» proklamerer strategiplanen til NAL.

Blant hovedpunktene i AFAGs beretning for 2005-2007 kan kort nevnes at fagforbundet har fått 269 flere medlemmer, også tilsiget av studentmedlemmer har vært bra, og veksten av landskapsarkitekter er påfallende.

Under punktet om hovedmål for 2006-2009 er hensikten å «etablere en arkitekturpolitikk for Norge» samt å «utvikle NAL til en moderne, effektiv og slagkraftig organisasjon».

«Norge har ingen arkitekturpolitikk» proklamerer strategiplanen, derfor skal NAL «prioritere tiltak som kan bidra til etablering av en arkitekturpolitikk. Ved en hver anledning og i et hvert prosjekt må NAL fremheve verdien av kvalitetsarkitektur, arkitekturens verdiskapning, bærekraft og miljø, potensialet i omdømme-bygging etc.».

Angående organisasjonsutviklingen vil punktet om et «effektivt tjenestetilbud» overfor arkitektene være av spesiell interesse for AFAG (og NPA for den saks skyld). For i undertegnedes øyne er det bemerkelsesverdig at NAL i strategiplanen totalt ignorerer det besværlige faktum at den norske arkitektstand er Et Trehodet Troll som går i utakt med seg selv.

Heller ikke NALs årsberetning for 2006, under kapitlet «Samarbeid med andre» - som bl.a. omfatter miljøvernministeren, Statsbygg, NIL, NLA og Arkitektbedriftene i Norge pluss en rekke andre norske og internasjonale faglige institusjoner og organisasjoner – ikke nevner Arkitektenes Fagforbund med et eneste ord. Selv ikke tanken om et nytt forsøk på å gjenopprette et dialogforum – tidligere kalt Arkitektrådet – hvor trioen kan utveksle erfaringer og eventuelt forhandle om felles interesser, finner Norske Arkitekters Landsforbund det bryet verdt å vurdere, til tross for at mange av dette lands arkitekter fortsatt håper på en slik forsonende arena.

Blant hovedpunktene i AFAGs beretning for 2005-2007 kan kort nevnes at fagforbundet har fått 269 flere medlemmer, også tilsiget av studentmedlemmer har vært bra, og veksten av landskapsarkitekter er påfallende. AFAG har vært aktiv i lønns- og tariffarbeidet, arrangert kurs for enkeltpersonforetak og jobbsøkerkurs for studenter samt forbedret hjemmesiden for medlemmene. Videre viser evalueringen av prinsipp- og handlingsprogrammet for 2006-2007 at AFAG – med sine i dag ca. 2200 medlemmer - holder stø kurs som fagforbund i de ansattes tjeneste, samtidig som en rekke saker blir kontinuerlig diskutert i samsvar med samfunnsutviklingen.

To av forslagene til vedtektsendringer på landsmøtet i Oslo 16.-17. november gjelder en eventuell utvidelse av opptaksgrunnlaget

til også å dreie seg om andre designere enn industridesignere, samt planleggere, og nye krav til forbundsstyrets sammensetning.

Temadiskusjonen på landsmøtet – hvor 25-årsjubileet vil bli markert – er «Framtidens organisering av ansatte arkitekter». Arbeidslivet har aldri vært statisk, heter det i landsmøtepapirene, «og i dag foregår endringene raskere enn noen gang. Økt internasjonalisering og felles arbeidsmarked i EU er noen stikkord. Alle norske hovedorganisasjoner, både på arbeidstaker- og arbeidsgiversida, har satt dette på sin dagsorden. Det er på høy tid at også AFAG begynner denne diskusjonen».

I forslaget til handlingsprogram 2008-2009 er de fem prioriterte sakene 1) arbeids- og lønnsforhold, 2) organisasjonsutvikling og medlemsinteresser, 3) sysselsetting, 4) etterutdanning og 5) forskning.

Om også den urgamle drømmen om et samarbeidsforum mellom AFAG, Arkitektbedriftene og NAL vil dukke opp på landsmøtet, gjenstår å se. Eller det avsluttende spørsmålet kan stilles slik: Hvordan vil den organisatoriske situasjonen i den tredelte norske arkitektstand være om fire år, i 2011, når NAL skal feire sin hundreårsdag?

JAN CARLSEN

KILDER:

Odd Brochmann: «Disse arkitektene – En historie om deres liv og virke i Norge», utgitt av Arkitektnytt i 1986

Teknisk Ukeblad

FA-nytt

AFAG-NYTT

Arkitektnytt

Byggekunst (nå Arkitektur N)

www.afag.no

Diverse i AFAGs arkiv

Informasjon fra AFAG-lederne Per Rygh, Ivar Leivestad, Helge Fiskaa og Dag Bastholm

Tegning s. 17: Axel A. Fiske

Illustrasjoner s. 28, 39, 42 og 56: Truls H. Grimstad

Grafikk Camilla Eduardsen

Foto forside og s. 47 (begge fra Snøhettas kontor i Oslo): Are Carlsen

s. 9: kilde «Disse arkitektene – En historie om deres liv og virke i Norge»

Maleri s. 13: kilde «Disse arkitektene – En historie om deres liv og virke i Norge»

BYGGESÖKNAD
AREALPLANLEGGER

TRYKK RK Grafisk
DESIGN Tank